

praxis | mõttekoda

**Ohvrikeskne lähenemine
lähisuhtevägivalla juhtumites nelja
Euroopa riigi näitel**

Mari-Liis Sepper, Ingel Kadarik

2020

Tellijaja: Sotsiaalkindlustusamet

Autorid: Mari-Liis Sepper ja Ingel Kadarik

Autorid tänavad eksperte, kes andsid aruande valmimisse olulise panuse: Anne Haller (Tartu naiste tugi- ja teabekeskus), Hannaliisa Uusma (Ohvriabi, Sotsiaalkindlustusamet) ja Anne Klaar (Ohvriabi, Sotsiaalkindlustusamet).

Rahastaja: Analüüsi rahastatakse Euroopa Sotsiaalfondi projektist „Riskis olevate perede, sealhulgas lähisuhtevägivalla all kannatavate perede väljaselgitamine ning nende probleemide lahendamine võrgustikutöö meetodil“, TAT „Riskikäitumise ennetamine, riskis olevate perede toetamine ning turvalise elukeskkonna arendamine“.

SOTSIAALKINDLUSTUSAMET

SISEMINISTEERIUM

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti
tuleviku heaks

Väljaande autoriõigused kuuluvad Poliitikauuringute Keskusele Praxis. Väljaandes sisalduva teabe kasutamisel palume viidata allikale: Sepper, M.-L., Kadarik, I. 2020. Ohvrikeskne lähenemine lähisuhtevägivalla juhtumites nelja Euroopa riigi näitel. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.

Sisukord

Sissejuhatus	4
Miks peaks kohtusüsteem olema ohvrikeskne?	4
Perevägivalda ohvri õigused Istanbuli konventsioonis ja ohvriõiguste direktiivis	5
Analüüsi eesmärk	6
Metoodika kirjeldus	7
Mõistetest	8
1. Lähisuhtevägivalda mõju ohvrile	11
2. Lähisuhtes vägivalda kasutava inimese lühiiseloostus	13
3. Euroopa riikide praktikad	15
3.1 Ühendkuningriik	15
3.2 Soome	21
3.3 Rootsi	25
3.4 Hispaania	29
Kasutatud kirjandus	36
Lisa	38

Sissejuhatus

Alates 1980ndatest on rahvusvaheline inimõiguste kaitse süsteem juurutanud kannatanu õiguste keskset lähenemist.¹ Viimasel kahel kümnendil on mastaapsed muutused toimunud kitsamalt naistevastase vägivalla ja perevägivalla ohvri õiguste ja kaitse osas. Need muutused paigutuvad laiemasse paradigma nihkesse, mille järgi perevägivalda käsitletakse inimõiguste rikkumisena. Ka perevägivalla ennetamisel ja sellele reageerimisel peaks kasutama ohvri õigustel põhinevat lähenemist (Goodey, 2018).

Kõrge riskiga ehk elu ning tervist ohustav lähisuhtevägivald mõjub selle ohvrile laastavalt. Aastaid vaimse, füüsilise, majandusliku või seksuaalse vägivalla talumine toob endaga kaasa tõsised tagajärjed, nagu vaimse ja/või füüsilise tervise hädad, keeruline majanduslik seis (sh töövõimetus) ja katkenud suhted lähedastega (García-Moreno et al., 2013; Riedl et al., 2019; Stylianou, 2018; Uusma et al., 2020). Ka on uuringutega leitud, et perevägivalda kogenud naistel tõuseb suitsiidirisk (Kavak et al., 2018). Varjupaigas viibivaid perevägivalda kogenud naisi uurides leiti, et 80% neist kannatasid vaimse tervise probleemide käes (Fernández-González et al., 2018). Ka perevägivalda pealt näinud lapsi mõjutab trauma kogu elu – neil esinevad teistest lastest sagedamini käitumisprobleemid, vaimse tervise hädad, sh ärevushäired, depressioon ja trauma sümptomid (Howarth et al., 2019; Majali & Alsrehan, 2019; Rode et al., 2019).

Miks peaks kohtusüsteem olema ohvrikeskne?

Katirai (2020) on põhjalikult kirjeldanud, miks on lähisuhtevägivalla ohvrile oluline kohtusüsteemis eritähelpanu pöörata. Kohtusse pöördumine on ohvrite jaoks raske, kuna seoses läbielatud traumaga võib ohvritel esineda mitmeid vaimse ja füüsilise tervise häireid. Teiselt poolt aga mõjutab neid nii hirm menetlusprotsessis vägivaldse partneriga kohtumise kui ka ebakindla tuleviku ees (nt finantsraskused, kui ohver oli varasemalt oma partnerist rahaliselt sõltuv). Kui kohtusüsteemis süüdistatakse ohvrit või minimeeritakse vägivalla tõsidust toimub taasohvrustamine, mis võimendab ohvri traumasid.

Calton ja Cattaneo (2014) uurisid kohtusüsteemis kogetu mõju lähisuhtevägivalla ohvrite vaimsele tervisele ja tõenäosusele, et nad ka tulevikus abi otsivad. Nad leidsid, et kui ohver tunnetas kohtuprotsessi võimestavana, kiirendas see ohvrite taastumist, depressioon vähenes ja elukvaliteet tõusis. Samuti leidsid autorid, et positiivne kohtukogemus tõstab tõenäosust, et ohver otsib ka tulevikus vajadusel abi.

Lähisuhtevägivalla kogemine mõjutab inimese käitumist ning kui kohtunikud ei ole sellest teadlikud, võib see neid mõjutada juhtunu mõistmisel ja lahendi tegemisel. Teaduskirjanduses on toodud välja, et perevägivalla ohvril võivad ilmned psühholoogilised sümptomid, mis võivad kannatanuga

¹ ÜRO võttis 1948. aastal vastu deklaratsiooni kuritegude ja võimu kuritarvitamise ohvrite õiguste tagamise aluspõhimõtete kohta, mis oli üks esimesi rahvusvahelisi dokumente, mis sätestas, et ohvreid tuleb kohelda empaatiaga ja austada nende väärikust. Samuti nägi deklaratsioon ette, et kannatanul peab olema juurdepääs kohtusüsteemile: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.29_declaration%20victims%20crime%20and%20abuse%20of%20power.pdf (20.11.2020).

kokkupuutuvaid spetsialiste, sh kohtunikke segadusse ajada. Näiteks võib ohver posttraumaatilise stressihäire mõjul näida kogetud vägivallast kõneldes apaatne või hoopis kohatult itsitada (Campbell, 2017), st mitte tunda hirmu ehkki on eluohtlikus lähisuhtes. Viimasel kahel kümnendil leidnud aset muutused naistevastase vägivalla ja perevägivalla ohvri õiguste ja kaitse osas, et tagada kohtusüsteemi tundlikkus selle spetsiifilise vägivalla liigi ohvri suhtes. Alljärgnev on lühiülevaade sellest, kuidas on perevägivalla ohvri õigusi käsitletud olulisemates rahvusvahelistes dokumentides.

Perevägivalla ohvri õigused Istanbuli konventsioonis ja ohvriõiguste direktiivis

2014. aastal jõustunud **naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon**² (edaspidi lühidalt „Istanbuli konventsioon“) on seni kõige põhjalikum naistevastase vägivalla ja perevägivalla temaatikat käsitlev rahvusvahelise õiguse instrument. Konventsioon nõuab osalisriigilt muuhulgas, et ohvritele peab uurimise ja kohtumenetluse käigus olema tagatud tegelik juurdepääs kaitsemeetmetele (mh art 52, 53 ja 56). Ka peavad osalisriigid tagama, et õiguskaitseasutused vastavad abikutsetele koheselt ja suudavad ohtlike olukordadega adekvaatselt tegeleda (art 50). Kui riik ei ole suutnud perevägivalda ära hoida – see on kohustus, mis riikidel konventsiooni III ptk-i järgi lasub –, siis vähemalt peab riigi reaktsioon vägivallale tagama ohvri heaolu. Heaolu saab tagada erinevate meetmetega: nt sellega, et kodust sunnitakse lahkuma vägivallatseja, mitte ohver; ohvri õigusega menetluse- jm olulisele infole, sh ohvritugiteenuste kohta. Keskne põhimõte kõigi meetmete juures on ohvri taasohvristamise vältimine.

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv, millega kehtestatakse kuriteohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded, ehk ohvriõiguste direktiiv³ muutis oluliselt varasemat lähenemist, mille järgi oli kannatanul kohtumenetluses „roll“ (ingl k *standing*), mitte õigused nagu nüüdses dokumendis. Ohvriõiguste direktiiv avab ohvrikeskse lähenemise läbi kannatanu erilise kaitse ja toe, mille hulka kuuluvad ohvri individuaalsete kaitsevajaduste hindamine, ohvri sobivaks kohandatud küsitlusruumid ja lähisuhtevägivalla teemal koolitatud spetsialistide kaasamine menetlusse, ohvri ja vägivallatseja kohtumiste ja silmside võimaluse vältimine, eraelu kaitse, spetsialistide traumateadlikkus ning ohvri taasohvristamise vältimine.

Direktiivis pööratakse tähelepanu ka eriti haavatavatele isikutele, sh lähisuhtevägivalla all kannatanutele, keda on vaja eriliselt toetada ja kaitsta. Direktiivis rõhutatakse, et lähisuhtevägivald põhjustab tõsiseid tagajärgi ohvriks nii psühholoogiliselt kui ka füüsiliselt ning et selle all kannatanul on risk langeda taas ohvriks või saada hirmutamise ja kättemaksu sihtmärgiks. Seetõttu on ka lähisuhtevägivalla ohvrid nimetatud eriti haavatavate isikute hulka (ingl k *vulnerable persons*) ehk teisisõnu on nad menetluses eritingimusi vajavad isikud. EL-i ohvriõiguste direktiiv hõlmab laia ringi ohvri õigusi, sh kannatanu ja tema lähedaste väärikas kohtlemine ja ohvri huvide ning traumaga arvestamine. Õiguste hulka kuuluvad näiteks teabe saamise õigus, õigus abile, õigus osaleda

² <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/text-of-the-convention> (02.09.20).

³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2012/29/EL, 25. oktoober 2012, millega kehtestatakse kuriteohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>.

kriminaalprotsessis ja õigus kaitsele taasohvristamise eest. Direktiiv reguleerib ka seda, millal peetakse ohvri pereliikmeid ohvriteks.

Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet (FRA) uuris vägivaldsete kuritegude ohvrite kogemusi õigussüsteemis, küsitledes ohvrid, ohvriabi organisatsioonide töötajaid, politseinikke, advokaate, prokuröre ja kohtunikke. FRA (2019) uuring tõi esile, et ohvrid soovivad olla informeeritud ja täielikult kaasatud kogu menetlusprotsessi vältel. Seejuures on oluline menetluse pikkuse piiramine – mida kauem kestab protsess, seda kauem võtab ohvri aega eluga edasiminekuks ja taastumine. Ohvrid eelistasid kõikides menetlusetappides kokkupuudet vägivaldsetega vältida, kuigi tihtipeale seda neile menetluses ei tagata, kuna spetsialistid kas ei ole teadlikud selle olulisusest või puuduvad selle tagamiseks vajalikud võimalused või oskus neid kasutada (nt kohtusaali ukse taga kohtumise vältimiseks videotunnistuste võtmine). Ohvrid väljendasid ka soovi, et kohtumenetluses võetaks arvesse kõike negatiivset, mida nad vägivaldses suhtes kogenud on. FRA leidis, et ohvrite jaoks tekitab probleeme, kui neil pole võimalust vägivaldakogemuse tervikpilti selgitada, sest menetluses keskendutakse üksikutele intsidentidele ning kohtul jääb andmata hinnang ohvri kogetud erinevate vägivaldaepisoodide tõsidusele kogumis. Ohvrite sellise ootuse ja menetluste reaalsuse vahelist pinget aitaks vähendada see, kui kohtus arvestataks ka ohvri psühholoogilise trauma ja võimaliku pideva hirmuseisundiga, mida vägivald on põhjustanud, ning mille mõju on kaugeleulatavam ja laiem kui eraldiseisvate vägivaldaepisoodide põhjustatud mõju. Oluline roll on ka kannatanule suunatud küsimuste sõnastamisel – küsimused, mis ei näita üles mõistmist ohvri suhtes, samuti süüdistavad ja minimeerivad kommentaarid ja küsimused on taasohvristavad.

Analüüsi eesmärk

Lähisuhtevägivalda ennetamine ning lähisuhtevägivalda ohvrite kaitsmine on osa ka Eesti vägivalda ennetamise strateegiast 2015-2020. Strateegia eesmärkide täitmiseks alustati 2015. aastal teiste tegevuste seas ettevalmistust, et võtta kasutusele MARAC (ingl k Multi-Agency Risk Assessment Conference) ehk Ühendkuningriigist pärinev mitme asutuse riski analüüsi komisjoni mudel. MARAC on võrgustikupõhine juhtumikorraldus, mille eesmärgiks on tuvastada kõrge riskiga lähisuhtevägivalda ohvrid ning kindlustada nende kaitse mitme asutuse spetsialistide koostöös, et seeläbi lähisuhtevägivalda ja selle raskeid tagajärgi vähendada.

MARAC hõlmab täiskasvanud ohvri riskide tuvastamist ja hindamist, sekkumisplaani koostamist ning selle täitmist, juhtumikorralduse võrgustiku koostamist, spetsialistide vahel jagatud infot ja vastutust ning tulemuste hindamist. Võrgustik tegeleb üha enam lähisuhtevägivalda riski hindamisega. Ehkki lähisuhtevägivalda (riski) spetsiifika arvesse võtmine on kannatanu kaitsel väga oluline, Eesti kohtusüsteemis täna veel MARACi poolt riski hindamise käigus kogutud teavet valdavalt ei kasutata. Seetõttu on kõrge riskiga lähisuhtevägivalda ohvrite abistamise süsteemi võrgustiku koostööarenduse fookuses 2020. aastal kohtusüsteem ja kõrge riski tundlikkus Eesti kohtusüsteemis.

Käesoleva analüüsi eesmärk on kirjeldada erinevate Euroopa riikide praktikaid kõrge riskiga lähisuhtevägivalda juhtumites nii tsiviil- kui ka kriminaalmenetlustes. Teiste riikide praktika ja kogemuste ülevaade annavad aimu võimalustest, kuidas lahendada erinevates kohtumenetlustes preevagivalda ohvri kaitse küsimusi. Täpsemalt on analüüsi fookuses neli teemat:

1. Miks on ohvrikeskne lähenemine kõrge riskiga lähisuhtevägivalda ohvrile oluline ning kuidas väljendub ohvrikeskne lähenemine erinevate riikide kohtumenetlustes?
2. Milline on kõrge riskiga lähisuhtevägivalda kannatanute ja vägivallatsejate profiil?
3. Kuidas võetakse laste hooldusõiguse üle otsustamisel arvesse lähisuhtevägivalda lapse vanemate vahel?
4. Kas kõrge riskiga lähisuhtevägivalda teema esineb riikide kriminaal- ja tsiviilkohtumenetluse regulatsioonides?

Metoodika kirjeldus

Uurimisküsimustele otsiti vastust dokumendianalüüsi, aastatel 2018-2020 ilmunud teaduskirjanduse⁴ lühiülevaate ning valiku Euroopa riikide ekspertidele saadetud kirjaliku ingliskeelse küsimustiku (vt LISA) teel.

Leidmaks sobivad riigid, kelle praktikaid analüüs tutvustab, lähtuti riikide valiku tegemisel järgmistest kriteeriumidest:

- Lähisuhtevägivalda uurimise menetlustes pööratakse eraldi tähelepanu lähisuhtevägivalda spetsiifikale (nn menetluse tundlikkus lähisuhtevägivalda temaatika suhtes). Menetluse all peetakse kriminaalmenetluse osas silmas momenti politseisse kuriteo teate esitamisest (nt politseis võtab sellist teadet vastu inimene, kes on saanud erikoolituse, väljasõidul vägivalla asetleidmise paika saadetakse alati patrull, kus on 1 naissoost politseinik vms) kuni kohtulahendi tegemiseni.
- Menetlustes pööratakse tähelepanu lähisuhtevägivalda all kannatanule, tema vajadustele, õigustele, sh võimalusele protsessi mõjutada, kaasa rääkida, vältida kontakti vägivallatsejaga jms.
- MARACi olemasolu riigis ja MARACi suhe kohtusüsteemiga (kas MARACi raportid kajastuvad kohtutoimikus, kas MARACi eksperte kutsutakse ekspertteadmist andma kohtuistungile vms). MARACi asemel võib riigis olla muu sarnane ekspertkomisjon, mille nimetus on erinev.
- Kuivõrd on riikides nn eriprotokollid/hea praktika juhendmaterjalid menetlusteks lähisuhtevägivalda asjades (Nt Ühendkuningriigis protokoll selle kohta, kuidas toimida, kui paralleelselt käib kriminaalasja arutamine ja hooldusõiguse vms vaidlus)
- Kuivõrd võetakse laste hooldusõiguse küsimuse üle otsustamisel kohtus arvesse, kas vanemate vahel on esinenud lähisuhtevägivalda.

Riikide valik teostati dokumendianalüüsi käigus, mille käigus vaadeldi nii Eesti kui ka rahvusvaheliste ja teiste riikide erinevate organisatsioonide veebilehtedel kättesaadavat informatsiooni ning uuringuid, raporteid rahvusvahelistele organisatsioonidele ja muid analüüse.

⁴ Kui teatud küsimuse puhul ei andnud otsing nende aastate lõikes tulemusi, laiendati ajaperioodi või otsiti kirjandust lisaks kasutatud artiklite bibliograafiast.

Teaduskirjanduse otsing teostati andmebaasis EBSCO. Teadusajakirjade artikleid otsiti vaid aastatest 2018-2020 ning eelistati artikleid, mis käsitlesid Euroopa riikides tehtud uuringuid.

Kuivõrd teaduskirjandusest leiab spetsiifiliselt kõrge riskiga perevägivalla ohvrite kohta vähe materjali, otsiti vastust laiemale küsimusele, kuidas lähisuhtevägivalla kogemus mõjutab inimest, tema käitumist, tervist jms, nii et kohtusüsteem saaks seda arvesse võtta.

Ingliskeelne elektrooniline küsimustik (vt LISA), millega otsiti vastuseid uurimisküsimustele 1, 3 ja 4, saadeti esimeses andmete kogumise etapis Ühendkuningriigi, Rootsi, Soome, Šotimaa ja Hispaania ühele lähisuhtevägivalla vastu võitlemise avaliku sektori või õigussüsteemi eksperdile. Küsimustiku panid 2020. aasta kevadel tellijaga koostöös kokku käesoleva analüüsi autorid. Kuna veebis laekus küsimustikule vaid üksikuid vastuseid, siis levitas Eesti Justiitsministeerium küsimustikku EUCPN võrgustikus ning küsimustikku levitas Ühendkuningriigis ka kodanikuühiskonna katusorganisatsioon SafeLives.

Käesolevas aruandes Soome kohta esitatud andmed pärinevad mitme Soome riigiasutuse koostöös koostatud vastusest mainitud küsimustikule. Andmed Rootsi kohta pärinevad telefoniintervjuust Rootsi üldkohtu (Eesti maakohtu vaste) kohtunikuga, välja arvatud seal, kus tekstis on osundatud teisiti. Rootsi puhul otsustati intervjuu kasuks seetõttu, et Rootsi ametiasutused, kuhu küsimustik saadeti, edastasid selle üldkohtu kohtunikule, kes eelistas küsimustikule kirjaliku vastamise asemel anda suulise intervjuu. Andmed Hispaania kohta pärinevad avalikus sektoris töötava eksperdi poolt koostatud ja küsimustiku teemadest lähtuvast ingliskeelsest kirjalikust ülevaatest. Ühendkuningriigist laekus küsimustikule kaks mittetäielikku vastust (st vastati vaid osale küsimustest), mida on aruandes kasutatud teemade avamisel, mille kohta andmeid esitati. Andmelünki on täidetud eelkõige uuritud riikide avaliku sektori veebilehtedel leiduva teabega, eelkõige riikide aruannetega Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla vastu võitlemise eksperdirühmale GREVIO.

Mõistetest

Kõrge riskiga lähisuhtevägivalla juhtum – lähisuhtevägivalla juhtum, mille asjaolude riskianalüüs (nt DASH riskihindamine) annab põhjust eeldada, et kannatanul on oht kogeda vägivalda, mis seab ohtu tema elu või tervise, või et selline vägivald ohvri suhtes kordub. Sealjuures hõlmab oht elule ka kannatanu võimalikku raskest lähisuhtevägivalla traumast tingitud suitsiidi.

Mõisteid **perevägivald** ja **lähisuhtevägivald** on käesolevas aruandes kasutatud läbivalt sünonüümidena ning nende all on silmas peetud igasugust vaimset, füüsilist, seksuaalset või majanduslikku vägivalda, mis leiab aset inimeste vahel, kes on või on varem olnud üksteisega intiimsuhetes, seadusest tulenevalt seotud või omavahel veresuguluses.⁵

Perevägivalda liigitatakse ka ekspressiivseks (ka situatiivne) ja instrumentaalseks (ka süsteemne) vägivaldaks.

⁵ <https://abiksohvri.ee/et/mis-juhtus/perev%C3%A4givald> (05.06.2020); https://www.valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/vagivalla_ennetamise_strateegia_2015-2020_kodulehele.pdf (20.11.20).

Ekspressiivne vägivald on konfliktidest ja puudulikust probleemide lahendamise oskustest tulenev vägivald. Ajendajaks võivad olla ärevuse ja viha purse, frustratsioon ja/või lahendamata probleemid (Linno et al., 2011).

Instrumentaalne vägivald on kontrolli- ja võimuvajadusest ajendatud vägivald. Vägivaldne käitumine on võimu ja kontrolli rakendamise vahend, et pärssida oma võimutuse ja kontrolli kaotamise tunnet ning taastada võim. Instrumentaalne vägivald eskaleerub aja jooksul, on harva vastastikune ja võib tuua kaasa tõsiseid tagajärgi (Linno et al., 2011).

Käesolevas analüüsis ei viidata üldjuhul vägivallatseja või ohvri soole või soolisele identiteedile. Perevägivalda sooline mõõde on olnud teaduskirjanduses vaidluse all aastakümneid (vt nt Walby & Towers, 2017) ning käesolev analüüs ei võta selles küsimuses seisukohta. Samas on mitmetes siin osundatud uuringutes uuritud just meessoost vägivallatsejaid ja naissoost lähisuhtevägivalda ohvreid, sel juhul on viidatud tekstis soole vastavalt uuringu metoodikale. Uuringute sellist lähenemist põhjendab perevägivalda statistika, mis näitab, et ohvriteks on valdavas enamuses naised ning vägivalda kasutavad heterosuhetes just mehed. Samas on oluline, et meessoost kannatanud jõuaksid senisest paremini abini.

Vägivalda riski hindamine

Tegemaks õiguskaitseorgan, tervishoiu- või ohvriabisüsteemis kindlaks, milliseid teenuseid ja tuge ohvrid vajavad, peab teadma, millised vägivallatsejad on kõige tõenäolisemalt retsidiivsed ning kui suur on oht, et vägivallatseja paneb oma lähisuhtepartneri suhtes toime tervist või elu ohustava teo (Vatnar et al., 2017). Ka Euroopa Liidu ohvriõiguste direktiiv nõuab riigilt, et kuriteoohvrite puhul viidaks õigeaegselt läbi individuaalne hindamine, et kindlaks teha erilised kaitsevajadused (art 22).

Erinevates riikides on kasutusel mitmesugused vägivalla riski hindamise ankeedid ja mudelid. Õigussüsteemis ja psühhiaatrias on kasutusel erinevad lähisuhtes vägivalla taaskasutamise ehk retsidiivsuse riski hindamise meetodid (nt B-SAFER). Osad neist on kasutusel seoses vägivallatsejatele suunatud programmidega, mille eesmärk on panna vägivallatsejat tunnistama, et ta on olnud vägivaldne, võtma vastutust oma tegude eest, kontrollima oma emotsioone ning hoida ära edasist vägivaldat. Riski hindamist kasutatakse spetsialisti poolt vägivaldselt käitunud isiku ohtlikkuse hindamiseks ning sobiva sekkumise leidmiseks. Poolstruktureeritud intervjuu jooksul kasutab spetsialist abivahendina riski hindamise ankeeti (nt ODARA, SARA), et hinnata retsidiivsuse tõenäosust. Uuringutes on leitud, et vägivallatsejatele suunatud programmides on retsidiivsuse riski hindamise ja haldamise komponent väga oluline (Lila et al., 2014).

Uuritud on ka seda, kas vägivalla kordumise riski hindamise kasutamine kohtusüsteemis õigustab end. Vaatluse all on olnud erinevad riskihindamise meetodid, kuid nende eesmärk on olnud üks – sarnaselt Eesti MARACi süsteemis kasutatavale DASH tööriistale hinnatakse erinevate näitajate, nagu vägivalla varasem korduvus ja vägivallaliik, abil, kuivõrd tõenäoline on, et lähisuhtevägivald ka edaspidi kordub ja süveneb ning kui suures ohus on kannatanu. Nichols-Hadeed ja teised (2012) uurisid Ameerika Ühendriikides, kui kõrgeks hinnati kohtumenetluses lähisuhtevägivalda riski ohvrite avalduste, ütluste ja tõendite põhjal ilma riskihindamise tööriista kasutamata. Seejärel viisid autorid uuringu raames läbi riskihindamise spetsiaalse tööriistaga ning võrdlesid kohtumenetluse tulemusi riskihindamise

tulemustega. Selgus, et **kohtumenetluses olid hinnangud riski suurusele madalamad kui spetsiaalse riskihindamise meetodi kasutamisel**. Ligi pooltel juhtudel, kus riskihindamise tööriist näitas kõrget või väga kõrget riski, oli kohtumenetluse tulemusel keeldunud lähenemiskeelu määramisest, kuna kohus ei tunnistanud riski piisavalt suureks. Autorid kirjeldasid selle põhjusena asjaolu, et kaebust või taotlust tehes ei tule ohver iseseisvalt avatud teksti kirjutades mitmete oluliste aspektide peale, mida näidata, selgitada ja tõendada. Riskihindamise tööriista puhul on olulised aspektid lihtsate jah-ei variantidena välja toodud (nt relva omamine, vägivaldse enesetapuähvardused, alkoholi tarvitamine jm). Autorid selgitasid, et ohvril on keeruline anda vajalikku informatsiooni, kuna kannatanu posttraumaatiline reaktsioon mõjutab tema võimet aru saada, milline info on just kohtusüsteemile oluline.

1. Lähisuhtevägivalla mõju ohvrile

Lähisuhtevägivald mõjutab selle ohvrit mitmes aspektis, sealhulgas avaldab mõju tema füüsilisele ja vaimsele tervisele, kuid ka sotsiaalsele ja majanduslikule heaolule ning tema lastele (García-Moreno et al., 2013; Riedl et al., 2019; Stylianou, 2018; Uusma et al., 2020). Seejuures kestab mõju tihti kauem kui vägivald ehk ka siis, kui ohver on vägivaldsest suhtest juba lahkunud, kestab selle mõju edasi, mõjutades nii ohvri tegusid, käitumist kui ka mõtteviisi (Dillon et al., 2013).

Depressioon on üks lähisuhtevägivalla kogemuse võimalikest tagajärgedest, mille levikut on ohvrite hulgas ka rohkelt uuritud. Depressiooni tagajärjel langeb selle all kannataja üldine toimetulekuvõime ja võime täisväärtuslikult elada, töötada, suhelda oma lähedastega. Depressioon võib väljenduda kurvameelsuses, apaatias, hoolimatuses ja mitmetes muudes sümptomites. Dillon koos kolleegidega (2013) uuris aastatel 2006-2012 avaldatud kirjandust lähisuhtevägivalla ja selle mõju teemal (kokku 75 teaduspublikatsiooni), millest selgus, et depressioon on lähisuhtevägivalla tagajärjel tekkivatest vaimse tervise probleemidest levinuim ning et mida tõsisem või pikemaajalisem on vägivald, seda raskem on ka depressioon, mis võib kesta veel aastaid peale vägivaldse suhte lõppu.

Varasemalt on Beydoun koos kaasautoritega (2012) näidanud, et depressiooni kujunemise tõenäosus on lähisuhtevägivalda kogenud naiste hulgas kaks-kolm korda suurem kui naiste hulgas, kes seda kogenud ei ole. Ka uuemad uuringud kinnitavad neid tulemusi. Näiteks Rootsi naisi uurides selgus, et sarnaselt teistes riikides läbiviidud uuringutega esineb ka Rootsis depressiooni sagedamini lähisuhtevägivalla all kannatanute hulgas kui lähisuhtevägivalda mittekoogenute hulgas, isegi kui võtta arvesse ka muud tegurid, nagu vanus, perekonnaseis, haridus, tööalane staatus ja sotsiaalse toe olemasolu (Lövestad et al., 2017).

Lähisuhtevägivalda kogenute hulgas on levinud ka posttraumaatiline stressihäire (PTSH). Seda iseloomustab pidev ärevus- ja hirmutunne, trauma korduv läbielamine, inimestest eraldumine ja emotsionaalne tuimus (Kliinikum). PTSH esinemine on erinevate uuringute andmeil väga varieeruv, ulatudes lähisuhtevägivalda kogenud naiste hulgas 14 protsendist kuni 90 protsendini. Nagu depressioonigi puhul, kehtib ka PTSH puhul seos, et mida tõsisem ja pikemaajalisem on kogetud vägivald ning mida enam erinevaid vägivalla vorme on ohvri vastu kasutatud, seda tõsisemad on PTSH sümptomid (Dillon et al., 2013). Leidub veel mitmeid erinevaid häireid ja vaevusi, mille all lähisuhtevägivalla ohvrid kannatavad. Nende hulgas on kroonilised valud ja halvenenud füüsiline tervis, unehäired, ärevus, obsessiiv-komplusiivne häire, eriline tundlikkus inimsuhetes ja raskused hakkamasaamisega sotsiaalsetes olukordades, paranoiad, foobiad, psühhoatilised häired, vaenulikkus, raev ja agressioon, suitsiidne käitumine (Kavak et al., 2018) ja ennastkahjustav käitumine, sh alkoholi ja narkootikumide (liig)tarvitamine. Seejuures varieerub nii nende sümptomite esinemistõenäosus kui ka sümptomite raskusaste. Samas kehtib seos, et mida raskem on olnud vägivald, seda tõenäolisemalt esineb mitmeid sümptomeid koos (Beydoun et al., 2012; Dillon et al., 2013; Karakurt et al., 2014; Vilariño et al., 2018).

Samas on oluline märkida, et lähisuhtevägivald mõjub igale inimesele erinevalt. Mitte kõik lähisuhtevägivalda kogenud inimesed ei pruugi käituda enne kohtuistungit või kohtuistungil hirmunult, ebakindlalt, masendunult või vastata teatud populaarsele ettekujutusele sellest, kuidas käitub

traumeeriva ründe üleelanud inimene. Samuti võib erineda inimeste reaktsioon vägivallele vägivallepisoodi ajal, nt ei muuda kannatanupoolne vastuhakk peksule lähisuhtevägivalda kahluseks, kus mõlemad pooled on vägivalatsejad. Ka võivad soostereotüübid takistada kohtunikul kannatanu lugu uskumast või mõistmast olukorras, kus naissoost kannatanu esineb kohtus ennast kehtestavalt või ei vasta levinud ettekujutusele, et naine on passiivne või allaheitlik (Stark ja Choplin, 2017).

Pole ebatavaline, et läbielatud vägivalla poolt põhjustatud psühholoogilised sümptomid mõjutavad ka seda, kuidas ohver käitub teda ümbritsetavate inimestega, sealhulgas oma lähedaste ja lastega. Seda võib olla oluline teada näiteks hooldusõiguse vaidluse lahendamisel, kuna esmapilgul võib jääda mulje, et ohver ise on agressiivne või käitub muul viisil kohatult. Taoline käitumine võib olla otsene reaktsioon traumale, millest on võimalik toe ning psühholoogi abil taastuda. Kohtus tuleks seetõttu eraldi hinnata, millest on mõjutatud kannatanu käitumine ning seda näiteks ohvri laste hooldusõiguse üle otsustamisel arvesse võtta.

Boeckel ja kaasautorid (2013) uurisid lapsevanemast ohvri suhteid oma lastega, kui peres esineb vägivalda nii lapsevanema kui ka laste vastu. Varasemate ja selle uuringu tulemustest tuli selgelt esile, et suhtevägivald mõjutab naiste vaimset tervist ja emotsionaalset seisundit, mis omakorda mõjutab nende suhet ja käitumist oma lastega. Võrreldes naistega, kes ei ole vägivalda kogenud, on neil suurem tõenäosus käituda lastega kas ülrikaitsvalt või hoopis vastupidi – kasutada autoritaarset kasvatustili, mis väljendub näiteks ülereageerimises ja verbaalsetes rünnetes laste distsiplineerimisel. Mida tõsisemad depressiooni ja PTSH sümptomid, seda vähem kaitsvad olid naised oma partneri poolt laste vastu kasutatava vägivalla osas ning seda suuremal määral kasutasid nad sobimatuid kasvatustili.

Vilariño ja kaasautorid (2018) leidsid, et lähisuhtevägivalla tagajärjel võib ohver muutuda ka agressiivseks (olla vaenulik, vägivaldne, põlgav ja raevus). Nad märkisid, et ehkki seda esineb muude sümptomitega võrreldes harvem, võib see teadmine aidata selgitada lähisuhtevägivalla ohvri agressiivset käitumist. Nad arutlesid, et kui ohvipoolne vägivald on suunatud partnerile, siis käsitletakse seda juriidilises süsteemis pigem hädakaitsena, kuid kui see on suunatud teistele pereliikmetele või lastele, siis hinnatakse sama nähtust erinevalt ja leitakse, et ohvril on otsene vastutus oma lapsele tehtava kahju eest (Vilariño et al., 2018).

Eelnevast tulenevalt on oluline märgata ja arvesse võtta, kuivõrd on ohvri käitumise taga lähisuhtevägivallaga temale tekitatud psüühiline haigus või seisund, eriti laste hooldusõiguse vaidlustes. Seda enam, et trauma tulemusena väljakujunenud sümptomeid ja käitumist on võimalik aja jookul sobiva abi, toe ja ravi abil leevendada ja neist ka täielikult paraneda (Chuang et al., 2012; Schaefer et al., 2018). Samuti on täheldatud, et juba väga lühikese grupis läbiviidava vanemlusprogrammi teraapia järel on lähisuhtevägivalla all kannatanud emade kasutatavad kasvatustili oluliselt paranenud (Howell et al., 2015).

2. Lähisuhtes vägivalda kasutava inimese lühiiseloostus

Lähisuhtes või pereringis vägivalda kasutava inimese psühholoogilise profiili kohta saab aimu perevägivalda mustreid uurides. Stark ja Choplini (2017) järgi on lähisuhtes vägivalda kasutav inimene tihti suhte alguses tähelepanelik ja hoolitsev ning tema partner ei aimagi, et tegemist võib olla kontrolliva ja vägivalda kasutava inimesega. Tihti on enne füüsilise vägivalda esimest episoodi toimunud pikaajaline kannatanu vägivallatsejast nii emotsionaalselt kui ka majanduslikult sõltuvusse asetamine, mis teeb kannatanule keeruliseks abi otsimise ja suhte lõpetamise. Vägivallatsejaid iseloomustab soov isoleerida lähisuhtepartner tema sugulastest ja sõpradest, et saada tema üle võimalikult suur võim. Teaduskirjanduses on lähisuhtes vägivalda kasutavaid inimesi iseloomustatud ka kui oskuslikke manipulaatoreid, kel õnnestub tihti oma ohvrit kiusata ka pärast lähisuhte lõppu, sh nt kohtumenetluse käigus (Campbell, 2017; Robertson et al., 2020).

Majandusliku sõltuvuse suurendamiseks võib vägivallatseja nõuda partnerilt koduseks jäämist, kuid ka ühise kodu soetamine, ühise laenu võtmine või muud ühised varalised tehingud või kohustuste võtmised võivad anda vägivallatsejale võimaluse kontrollida oma partnerit ning muuta lahkumise ühisest kodust, suhtest või vägivallatseja silmapiirilt keeruliseks.

Sageli ei lõppe lähisuhtevägivald, eriti vaimne vägivald, võimu taotlus, endise partneri kontrollimise püüd jms lahku kolimise või suhte lõpetamisega. Vägivald võib muutuda pärast lahkuminekut isegi sagedasemaks ning tõsisemaks (Klaar, 2019). Ka DASH riski hindamises on lahkumine üks riskitegur, mille poole kannatanud küll jõustatakse, ja mille raames turvalisuse plaan loodakse. Lähisuhtes vägivalda kasutanud inimesed võivad ähvardada oma endist partnerit mitte ainult tema vastu suunatud vägivalda või tapmisega, vaid ka kannatanu laste, lähedaste, lemmikloomade vigastamise või tapmisega. Kuivõrd üle maailma tapetakse igal aastal kümneid tuhandeid inimesi endise lähisuhtepartneri poolt, võtavad ohvrid neid ähvardusi tõsiselt. 2017. aastal tapeti kolmandik (30 000 naist) tahtlikult tapetud naistest nende lähisuhtepartneri või ekspartneri poolt (UNODC, Global Study on Homicide 2019). Ühendkuningriigis tehtud uuring näitab, et naistel on suurim tõenäosus saada tapetud just oma partneri või ekspartneri poolt – 61% seal 2018. aastal tapetud naistest sai surma oma meessoost partneri või ekspartneri käe läbi.⁶ Kui kohtunikud ei ole teadlikud ohust või alahindavad seda, mis ähvardab kannatanuid ka pärast vägivallatsejast lahkuminekut, ei ole kannatanutel juurdepääsu õiguskaitsevahenditele, mis neid edasise vägivalda eest kaitseks. Kohtunikel võib ilma vastava lähisuhtevägivalda spetsiifika väljaõppeta olla keeruline mõista kannatanu käitumise loogikat – kui kirjeldatud vägivald tõesti aset leidis, siis miks naasis kannatanu vägivallatseja juurde, ei lahkunud vägivallatseja juurest, loobus lähenemiskeelu taotlusest või ei teinud koostööd prokuröriga jms (Stark ja Choplin, 2017). Kannatanu sellist käitumist võib põhjendada muuhulgas hirmutundega. Vägivallatseja eesmärk on panna partner hirmu tundma ja endale kuuletuma (Linno et al., 2011). Seega kui ohver

⁶ <https://femicidescensus.org/> (22.06.2020).

ei suuda suhtest lahkuda, tähendab see tihti seda, et vägivallatsejal on manipuleerimise, ähvardamise või vägivallaga õnnestunud saavutada oma eesmärk.

Teaduskirjandusest leiab viiteid uuringutele, kus on võrreldud oma naissoost lähisuhtepartneri tapnud meessoost vägivallatsejaid teise mehe (kellega ei olnud lähisuhtes) tapnud vägivallatsejatega.⁷ Lähisuhtes tapmise toimepannud mehed olid Austraalia vastava uuringu tulemuste järgi karistussüsteemi vaateväljas väiksemate süütegudega, harvem ning eriilmeliste süütegudega, võrreldes teise mehe tapnud meestega. Sellest on järeldatud, et lähisuhtes vägivaldsed mehed satuvad õiguskaitseorganite tähelepanu alla väiksema tõenäosusega ning neid ei pruugita käsitleda kõrgohtlikuna, mistõttu on vaja hinnata nendega seoses riske ka teistest aspektides lähtuvalt kui varasemad süüteod (Eriksson et al., 2018).

Soome tapmist seire programm leidis, et lähisuhtes tapmise toime pannud kurjategijad on sarnased teistele kurjategijatele, mis puudutab nende varasemat „kriminaalset minevikku“. Küll aga on nende suhtes langetatud vähem süüdimõistvaid otsuseid ja neile mõistetud vähem vanglakaristusi kui meestele, kes on tapnud teise mehe (nii need, kes on tapnud mehe, kellega nad olid lähisuhtes kui ka need, kes ei tundnud oma ohvrit) (Kivivuori ja Lehti, 2012).

Lähisuhtes vägivallatsenud mehed ei võta tihti moraalselt vastutust oma tegude eest (Lila et al., 2014) ning kipuvad süüdistama vägivalla „provotseerimises“ ohvrit (Gracia & Tomás, 2014). Lähisuhtevägivalla toimepannud meeste puhul peetakse riskifaktoriteks alkoholi liigtarbimist või alkoholisõltuvust, vihaga toimetuleku võimet, impulsiivsust, sotsiaalse tugivõrgustiku (perekond, sõbrad) puudumist. Osad neist faktoritest, näiteks impulsiivsus, mõjutavad uuringute tulemuste järgi retsidiivsust rohkem kui teised (Lila et al., 2014). 14 erineva riigi andmeid analüüsid tuvastati seos füüsilise lähisuhtevägivalla ning alkoholi tarvitamise ja alla 18-aastaste lastega kooselamise vahel, mis tähendab, et alkoholisõltlastega koos elavatel lastel on suurem oht näha pealt füüsilist lähisuhtevägivalla (Graham et al., 2018). Lähisuhtes vägivalla kasutamise riski mõjutavad veel vägivallatseja vanemate vahel, väärkohtlemise kogemine lapsena ja isiksushäired (Robertson et al., 2020).

Osades uuringutes on lähisuhtes vägivalla kasutanud meestel täheldatud kõrgemat suitsiidimõtete taset (Nahapetyan et al., 2014). See on vaimse tervise näitaja, mida uuritakse selle tõttu, et hoida ära enesetapukatseid, kuid ka edasisi lähisuhtevägivalla episoodide, nagu on leitud Rootsi uuringut käsitlevas teadusartiklis (Belfrage ja Rying, 2004), milles soovitatatakse riski hindamisega tegelevatel ametiisikutel (sotsiaaltöötajad, psühhiaatrid, juristid jt) ja politseinikel pidada silmas uuringutega tõendatud asjaolu, et lähisuhtepartneri tapnud inimeste hulgas on kõrge osakaal vaimse häirega inimesi. Riski hindamisel peaks silmas pidama riskide omavahelist mõju, sest riskid ühekaupa (nt vaimse tervise probleemid, alkoholi tarvitamine) ei viita automaatselt suuremale ohule. Vägivalla kordumise ja eskaleerumise võimalust suurendab mitme riskiteguri koosinemine.

⁷ Mõlemast võrdlusgrupist välistati mehed, kes olid tapnud oma meessoost lähisuhtepartneri, samuti mehed, kes olid tapnud naise, kellega nad ei olnud lähisuhtes.

3. Euroopa riikide praktikad

Kirjanduse ülevaate käigus otsiti teaduskirjandusest ja rakendusuuringutest Euroopa riikide kohta andmeid, lähtudes sellest, kuivõrd nende siseriiklikud praktikad vastavad ülal metoodikas loetletud kriteeriumidele, ning eesmärgiga leida riigid, kelle häid praktikaid analüüsis tutvustada.

Teaduskirjanduses leidub napilt käsitlusi spetsiifiliselt MARAC võrgustike töö kohta. Kõrge riskiga lähisuhtevägivalla kui vägivalla tüübi mõiste kohta leidub teaduskirjanduses vasteid eelkõige seoses riski hindamisega, mille eesmärk on hinnata vägivallatseja retsidiivsust, st seda tõenäosust, kas ta paneb veel tulevikus toime vägivallategusid. Ohvriõiguste direktiivi preambula viitab aga lähisuhtevägivallaga seoses kõrgele kahju tekkimise ohule ja kõrgele taasohvristamise ja kättemaksu riskile (p-d 17, 38 ja 57).

Teaduskirjanduse järgi otsustades ei käsitle Euroopa riikide kohtusüsteemid üldjuhul eraldi „kõrge riskiga lähisuhtevägivalla juhtumeid“ kui mingit kindlat tüüpi lähisuhtevägivalla juhtumeid. Euroopa kontekstis on „kõrge riskiga lähisuhtevägivalla juhtum“ teaduskirjanduse otsingu tulemuste järgi otsustades arvatavasti eelkõige MARACi võrgustikusisene mõiste, mis viitab olenevalt riigist järgmisele:

- Kannatanu olukorra riskide hindamisel leitakse, et on oht tõsisele tervisekahjustusele või elukaotusele (Eesti);
- Ühendkuningriigi MARACi eesmärk on muuhulgas hinnata igasuguseid riske, nii seda, kas kannatanul on oht langeda taas vägivallakuriteo ohvriks, kui ka seda, kas vägivallatseja jätkab vägivallatsemist;⁸
- Perevägivalla all kannatanu ei suuda välise abita vägivallaringist välja murda, mistõttu on vaja MARACi pingutusi, et erinevate elualade eksperdid saaksid ühiselt pakkuda teenuseid ja abi, mis võimaldavad kannatanul vägivallavaba elu alustada (Soome MARACi eesmärgid⁹).

3.1 Ühendkuningriik

Ühendkuningriigil on pikk ajalugu perevägivalla vastu võitlemisel. 1975. aastal tuli parlamendis esmakordselt kokku komisjon, mis hakkas uurima lähisuhtepartnerite vahel asetleidvat vägivalda. Aasta aega hiljem võeti vastu esimene seadus, mis andis perevägivalla läbi kannatanule teatud kaitse.¹⁰

⁸ <https://www.reducingtherisk.org.uk/cms/content/marac> (15.05.2020).

⁹ <https://rikoksentorjunta.fi/marak> (15.05.2020)

¹⁰ The Domestic Violence and Matrimonial Proceedings Act 1976. Selle ja teiste ajalooliste teetähiste kohta vt: <https://www.centreforwomensjustice.org.uk/timeline> (15.05.2020).

Praegu kehtib riigis 2004. aastal vastu võetud perevägivalda, kuritegevuse ja ohvri seadus.¹¹ Selle seaduse alusel on antud Domestic Homicide Review, s.o tegutsemisjuhis, mille järgi tegutsevad erinevad meditsiiniastutused ja politseiüksused kodus toimunud tapmise (pereliikme või lähisuhtes oleva inimese vägivalda, väärkohtlemise või hooletusse jätmise tagajärjel üle 16aastase inimese surma põhjustamine) asjaolude uurimisel.¹² Juhised puudutavad ka MARACi tööd.

Šotimaal on eraldi ulatuslik soopõhise vägivalda ennetamise ja sellele reageerimise kogemus. Muuhulgas on seal vastu võetud riiklik strateegia soopõhise vägivalda vastu võitlemiseks. Samuti tegeletakse aktiivselt seadusandlusega, nt 2011. aastast on Šotimaal perevägivalda vastane seadus, mis muuhulgas näeb ette ka karistused perevägivalda tõttu lastele tekitatud kahju eest, ning kohtusüsteemis tegutsevad lähisuhtevägivalda juhtumitele spetsialiseerunud kohtud.

Kõrgriskiga perevägivalda mõiste kasutamine

Kõrgriskiga perevägivalda mõiste on Ühendkuningriigis kasutusel, et tuvastada juhtumid, kus on vaja viivitamatult inimesele kaitse ja vajalikud teenused tagada. Kui juhtum vastab kõrgriskiga perevägivalda definitsioonile, suunatakse see MARACile, et vajalik info jõuaks kõigi asjaomaste asutusteni, kellel on aega reageerida viis päeva.

Perevägivalda asjade kohtualluvus

Ühendkuningriigi politseijõud tegutsevad üle kogu riigi perevägivalda osas samade juhiste järgi. Ühendkuningriigi Crown Prosecution Service'il (Inglismaal ja Šotimaal toime pandud süütegudes riiklikku süüdistust korraldav prokuratuur) on eraldi naiste ja tüdrukute vastase vägivalda vähendamise strateegia (The CPS Violence Against Women and Girls Strategy). Strateegia alla kuulub ka perevägivalda temaatika ning see lähtub Ühendkuningriigi poolt ratifitseeritud inimõiguskonventsioonide normidest.¹³

Olenevalt juhtumi raskusastmest lähevad asjad kas Magistrates' (briti alama astme kriminaalasu lahendav kohus) või Crown Court ette (arutab nt mõrvu, vägistamisi jms raskemaid juhtumeid). Inglismaal ja Walesis on osade Magistrates' kohtute juures erinevat tüüpi perevägivalda asjade lahendamisele spetsialiseerunud kohtuid (ingl k *Specialist Domestic Abuse Court* (SDAC)).¹⁴ Nn perevägivalda erikohtute programmi töö kohta avaldati esimene käsiraamat 2006. aastal; tänaseks on seda välja antud mitu trükki ning see sisaldab ka seost MARACidega.¹⁵ Neis erikohtutes või

¹¹ Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/28/contents> (15.05.2020).

¹² https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/575273/DHR-Statutory-Guidance-161206.pdf (07.09.2020).

¹³ <https://www.cps.gov.uk/domestic-abuse> (15.05.2020).

¹⁴ Kohtute tööd on hinnatud erinevate institutsioonide poolt: https://www.researchgate.net/publication/32116545_Evaluation_of_Specialist_Domestic_Violence_CourtsFast_Track_Systems; <https://sigbi.org/northern-england/files/2018/08/Specialist-Domestic-Courts-How-special-are-they.pdf>; https://b3cdn.net/nefoundation/667bd380bdc5bac599_e4m6b0z7o.pdf (15.05.2020).

¹⁵ https://www.cps.gov.uk/sites/default/files/documents/publications/sdvc_resource_manual_2011_v2.pdf (15.05.2020).

kohtuosakondades töötavad inimesed on perevägivalla teemalist koolitust saanud ning osad on läbinud ka spetsiifilise nn MARAC-koolituse. Kohtuid iseloomustab keskendumine kannatanu huvidele ja vajadustele ning üldine tundlikkus perevägivalla juhtumite spetsiifikale.

Ohvri õigused

Kriminaalmenetluses on ohvri alates 2013. aastast õigus vaidlustada prokuröri otsus mitte esitada süüdistust, lõpetada menetlus, mitte esitada menetluses tõendeid ning jätta süüdistuse toimik n-ö lebama (*lie on the file*), kuni kohus teeb vastava loa otsuse.¹⁶ See õigus kehtib ka perevägivalla ohvritele.

Ohvri kaitse meetmed

2014. aastal seati Inglismaal ja Šotimaal sisse perevägivalla eest kaitse teatise (ingl k *domestic violence protection notices*) ja perevägivalla kaitsemääruse (ingl k *domestic violence protection orders*) institutsioonid. Teatise annab politseiametnik perevägivalla ohus olevale hädaolukorras isikule. Teatis keelab oletataval vägivallatsejal minemast ohvri koju ning kontakteerumast ohvriga.

Politsei võib teha taotluse perevägivalla kaitsemääruse kohaldamiseks (*domestic violence protection order*), mille alusel võib vägivallatseja kodust eemaldada 28 päevaks. Kaitsemääruse üle otsustab Magistrates' Court. Kaitsemäärust saab rakendada kohe pärast perevägivalla intsidendi aset leidmist. Neid rakendatakse just juhtumites, kus vägivallatseja vastu ei ole piisavalt tõendeid, et süüdistust esitada.¹⁷

Sellele lisaks on prokuröridel võimalik taotleda kohtult vägivallatsejale ohvri suhtes lähenemiskeelu kohaldamist.¹⁸

Ohvri õigus tasuta õigusabile

Ühendkuningriigi kohtutes esindaja kulude katmiseks riigiabi taotlemisel on üheks aluseks see, kui inimese vaidlus puudutab laste hooldusküsimust või vara jagamist kohtusse pöördunud isiku suhtes vägivaldal tarvitanud lähisuhtepartneriga.¹⁹ Lisaks peab inimesel olema väike sissetulek või tõendid, et ta elab sotsiaaltoetustest.

Küsimustiku vastustes ei leidunud infot tasuta õigusabi kohta kriminaalmenetluses.

¹⁶ <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/victims-right-review-scheme> (07.09.2020).

¹⁷

<https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/crimeandjustice/articles/domesticabuseandthecriminaljusticesystemenglandandwales/november2019#police-responses-to-domestic-abuse> (15.05.2020).

¹⁸ <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/domestic-abuse-guidelines-prosecutors> (15.05.2020).

¹⁹ <https://www.gov.uk/civil-legal-advice> (15.05.2020).

Kohtuistungi kinniseks kuulutamise alused

Kriminaalkohtumenetlus on üldreeglina avalik, kuid kohus võib otsustada kuulutada menetluse osaliselt või täielikult kinniseks. Üheks istungi kinniseks kuulutamise aluseks on alaealise kaitse, aga ka tunnistaja või menetluspoole turvalisuse tagamine.²⁰ Kohtutel on ka võimalus kasutada istungitel videotehnikat, nt kuulata tunnistajaid ära üle videosilla. Perevägivalda või seksuaalvägivalda istungi kinniseks kuulutamise alustena eraldi välja toodud ei ole. Erinevalt Eesti seadustest ei ole ka pereelu kaitse eraldi istungi kinniseks kuulutamise alus.

Ohvri ärakuulamine kohtus

Üldjuhul kuulab kriminaalkohus tõendeid istungil ning tunnistajad peavad isiklikult kohtusaali tulema. Teatud juhtudel võib ka ette lugeda tunnistaja ütluste protokoll.²¹ Olenevalt juhtumist võidakse ohvrilt nõuda ütluste andmist istungil. Kui ohver või tunnistaja perevägivalla asjas ei soovi kohtus ütlusi anda, ei vii see automaatselt asja lõpetamiseni, kui tegu on tõsisemat laadi vägivallaga ning kogutud on piisavalt muid tõendeid.²²

Lapsed vägivalla pealtnägijatena

Perevägivalda pealt näinud lapsi loetakse kriminaalmenetluses seaduse järgi ohvriteks. Seaduse²³ alusel tegutsev ja kohtusüsteemist sõltumatu Laste ja Perede Kohtu Nõustamis- ja Tugiteenistus (*Children and Family Court Advisory and Support Service - CAFCASS*) koostab asja arutava kriminaalkohtu palvel aruande, milles antakse hinnang perevägivalla mõju kohta lapsele ning võimalikule vägivalla ohule tulevikus.²⁴ CAFCASS intervjuuerib selleks mõlemat vanemat ning ka last. CAFCASS on sisuliselt vahendaja kohtu ja lapse vahel. 2012. aasta uuring andis kriitilise hinnangu CAFCASSi tööle, leides, et mitte alati ei kajasta CAFCASSi aruanded kohtule perevägivalla kogemust ning sellega seonduvaid ohte.²⁵

Hooldusõigus ja perevägivald

Ühendkuningriigi justiitsministeerium koostas 2017. aastal perevaidlusi lahendavatele kohtutele perevägivallaga kodust pärit laste viibimis- ja suhtlemiskorra lahendamist käsitleva juhendi.²⁶ Juhendi peamine eesmärk on aidata kohtunikul tagada lapse ja tema lähisuhtevägivalla ohvril vanema turvalisus ning hoida ära nende edasine kokkupuude vägivallaga. Juhendit peetakse uuenduslikuks, sest see ei lähtu enam praktikas levinud eeldusest, et isegi kui vanem on olnud vägivaldne teise vanema

²⁰ <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/hearings-private-camera> (07.09.2020).

²¹ https://www.cps.gov.uk/sites/default/files/documents/publications/DV_FAQ_leaflet_accessible_2011.pdf (07.09.2020).

²² *Ibid.*

²³ https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/family/practice_directions/pd_part_12b#para4.1 (07.09.2020).

²⁴ <https://www.cafcass.gov.uk/grown-ups/parents-and-carers/domestic-abuse/> (07.09.2020).

²⁵ <https://rightsofwomen.org.uk/wp-content/uploads/2014/10/Picking-Up-the-Pieces-Report-2012l.pdf> (07.09.2020).

²⁶ Practice Direction 12j - Child Arrangements & Contact Orders: Domestic Abuse and Harm https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/family/practice_directions/pd_part_12j#1a (07.09.2020).

suhtes, peab tal säilima võimalus oma lastega edasi suhelda.²⁷ Lapsega suhtlemisel eristatakse erinevaid vorme ning vägivaldsest vanemal võib mõnel juhul säilida kohtuotsuse alusel õigus suhelda lapsega vaid järelevalve all või kaudsel teel (kirjad, Skype jms).²⁸

Perevägivalda ohvrist lapsevanem võib pöörduda kohtusse, et saada lapse ainuhooldusõigus. Selleks peab kohus jõudma järeldusele, et lapse heaolu on teise vanema vägivaldsuse tõttu ohus.²⁹ Inimene, kelle sissetulekud ei luba tal esindajat palgata, on õigustatud saama selles menetluses tasuta õigusabi nii esindaja kui ka muude kohtukulude katmiseks.³⁰ Kui perevägivald on tõendatud, peab hooldusõiguse üle otsust langetav kohus

Kui perevägivald on tõendatud, peab hooldusõiguse vaidlust lahendav kohus hindama, kas lapse parimates huvides on olla jätkuvalt kontaktis vägivaldsest vanemaga. Vägivaldsest vanema õlul on kohustus kohtus tõendada, et ta ei väärkohtle last ega lase lapsel kokku puutuda vägivalda mõjuga (nt ka teise vanema poolt kogetud vägivalda pealt nägemine). Kohtul on õigus määrata vägivaldsest vanemale kohustuslik teraapia või viha ohjamise treening, millel osalemine on lapsega suhtlemise eelduseks.³¹

Õiguspõhjalike koolitamine ja toetamine

Ühendkuningriigil on politseile välja töötatud põhjalik juhend, kuidas uurida perevägivaldajuhtumeid, mh puudutatakse selles juhendis ka laste õiguste ja huvide teemat.³² Politseinikel soovitatakse näiteks arutada vägivalda pealt näinud lapse heaolu küsimust vaid vanemaga, kes ei ole vägivaldsest vanemast (juhendi lk 30).

Sarnane juhend perevägivalda asjade uurimiseks ja kohtusse viimiseks on ka prokuratuuril.³³ Juhendis on eraldi peatükk, kuidas valmistada süüdistust ette asjades, kus kahtlusalusest vägivaldsest vanemast on vägivaldsest vanemast ka varem. Samuti juhatakse tähelepanu sellele, et prokurör peaks hoiduma ohvri n-ö kriminaliseerimisest ning arvestama, et ohver võib oma haavatava seisundi (sh vägivaldsest vanemast poolse surve ja vaimse tervise probleemidega seoses) tõttu anda vastakaid ütlusi või oma ütlusi muuta, ning prokuröri asi on hinnata, milline ütlustest on tõene, mitte ähvardada ohvrit kriminaalasjaga valeütluse andmise eest.

Magistrates' kohtu personalile on koostatud detailne juhend perevägivalda ja seksuaalvägivalda ohvrite tundlikuks kohtlemiseks.³⁴ Samuti korraldatakse nii selle kui ka Crown Court kohtunikele koolitusi.

²⁷ <https://www.theguardian.com/society/2017/jan/20/uk-judges-change-court-rules-on-child-contact-for-violent-fathers-domestic-abuse> (07.09.2020).

²⁸ <http://www.childsupportlaws.co.uk/domestic-violence-contact.html> (07.09.2020).

²⁹ <https://www.lawble.co.uk/how-does-domestic-violence-affect-child-custody/> (07.09.2020).

³⁰ <https://childlawadvice.org.uk/information-pages/domestic-abuse/> (07.09.2020).

³¹ *Ibid.*

³² Guidance on Investigating Domestic Abuse: http://library.college.police.uk/docs/npia/Domestic_Abuse_2008.pdf (15.05.2020).

³³ <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/domestic-abuse-guidelines-prosecutors> (15.05.2020).

³⁴ <https://www.hands.org.gy/files/S&DV%20Protocol%20for%20Magistrates'%20Court%20Staff.pdf> (07.09.2020).

Värske aruanne Magistrates' kohtu kohtunike koolitusvajadusest perevägivald teemal soovib tagada perevägivald teemalise koolituse läbimise kõigile kohtunikele, kes lahendavad perevägivald juhtumeid. Eraldi toodi välja vajadus hõlmata koolitusse ka LGBT inimeste temaatika, sest pooled küsitatud kohtunikest olid käsitlenud juhtumeid, kus vägivald leidis aset paarisuhtes, kus partnerid identifitseerisid end lesbi, gei, biseksuaalse ja/või transsoolise.³⁵

MARACi võrgustik

Ühendkuningriigis, MARACi sünniriigis, katab MARACi võrgustik kogu riiki ning tegutseb aastast 2001, mil see sai alguse Cardiffist.

MARACi eesmärgiks on:

- jagada infot, et tagada ohvri ja tema laste turvalisus ning heaolu;
- hinnata, kas vägivallatseja on ohtlik konkreetsele inimesele või kogukonnale;
- teha ohvri, laste ning vägivallatseja osas kindlaks riski hindamise aspektid, mis nõuavad ametiasutuste tähelepanu;
- koostada riski hindamise plaan, mille sisuks on professionaalne abi kõigile, kes on ohus;
- vähendada korduvat ohvrustamist;
- suurendada ametiasutuste vastutust, ning
- pakkuda kõrge riskiga perevägivald asjadega tegelevatele inimestele tuge.³⁶

MARACi kuuluvad teiste seas politsei, CAF/CASS, lastekaitse ning tervishoiu-, sh vaimse tervise professionaalid. MARACi koosolekul ei saa osaleda ohver, vägivallatseja ega prokuratuuri esindaja. MARACi kogutud materjale konkreetsetes perevägivald asjas võib kohus väärtusliku infoallikana arvesse võtta. MARAC annab kohtule juhtumi kohta infot vaid kohtu määruse alusel.³⁷

Parim praktika

Küsimustiku vastusena Ühendkuningriigist ühtegi parimat praktikat ei edastatud.

³⁵

<https://www.magistrates-association.org.uk/Portals/0/The%20Training%20Needs%20of%20Magistrates%20in%20Relation%20to%20Domestic%20Violence%20and%20Abuse%20FV%20June%202020.pdf> (07.09.2020).

³⁶ <https://www.reducingtherisk.org.uk/cms/content/marac> (07.09.2020).

³⁷ https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2014/10/fic_marac_guidance_dec2011.pdf (07.09.2020).

3.2 Soome

Soomes on juba aastaid võideldud lähisuhtevägivallaga kui inimõiguste rikkumisega nagu seda näevad ette ka rahvusvahelised inimõiguslepped, millega Soome on liitunud, nagu ÜRO konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta (CEDAW) või Istanbuli konventsioon. Lisaks erinevatele soolise võrdõiguslikkuse strateegiatele, mida Soome valitsused on läbi aastate soolise võrdsuse edendamiseks rakendanud, on Soome võtnud vastu ka Istanbuli konventsiooni tegevusplaani (2018-2021). GREVIO hinnangul näitab see Soome valitsuse selget poliitilist tahet rakendada Istanbuli konventsiooni täies mahus.³⁸

Soome on võtnud vastu erinevaid seadusi, mille eesmärk on võidelda efektiivsemalt lähisuhtevägivalla vastu. Soome sotsiaalkaitseaduse (*sosiaalihuoltolaki*) 2014. aasta redaktsioon sätestab, et perevägivald vajab eraldi sotsiaalteenuseid ning abi otsiva täiskasvanu olukorda lahendades tuleb senisest paremini võtta arvesse ka peres kasvavate laste olukorda.³⁹ Karistusseadustik ei tunne küll lähisuhtevägivalla mõistet või eraldi sellekohast koosseisu, kuid alates 2011. aastast on Soomes ka väiksemad vägivallateod, mis on toimepandud pereliikme vastu, nn avaliku süüdistuse asjad.⁴⁰

Kõrgriskiga perevägivalla mõiste kasutamine

Kõrge riskiga perevägivalla mõiste on kasutusel MARAKi töös perevägivalla riski hindamise kontekstis. MARAKi töömeetodi eesmärk on aidata kõrge riskiga perevägivalla ohvreid või potentsiaalseid ohvreid. Erinevatest ametiisikutest koosnev grupp koostab ohvrile või võimalikule ohvrile kaitseplaani, mille eesmärk on hoida ära vägivalla kordumist ning parandada ohvri ja tema perekonna turvalisust.

Perevägivalla juhtumite kohtualluvus

Soomes arutab perevägivalla asju esimese astme üldkohus (Eesti mõttes maakohus, soome k. *käräjaoikeus*), kohtuid on üle Soome 2019. aasta seisuga 20.⁴¹ Soomes ei ole eraldi perevägivalla asjadele spetsialiseerunud kohtuid.

Ohvri õigused

Seadus näeb ette võimaluse võtta ohvri individuaalsel hindamisel arvesse ohvri isiklikku olukorda ja asjaolusid, nagu vaimse tervise mured või trauma (kriminaaluurimise seadus, ptk 11, jagu 9). Õiguskaitseorganid hindavad, kas iga konkreetne ohver vajab kriminaaluurimise ja kohtuprotsessi ajal kaitset ning millised meetmed on vajalikud (kriminaaluurimise seadus, ptk 11, jagu 9a). Arvesse võetakse ohvri isiklikku olukorda ja tema kogetud kuriteo laadi. Erilise tähelepanu all on haavatavamad ohvrid, nende seas perevägivalla ohvrid.

³⁸ GREVIO raport: <https://rm.coe.int/grevio-report-on-finland/168097129d> (15.05.2020).

³⁹ Piispa, M., & October, M. (2017). Vaikuttava työkalu toistuvaan parisuhdeväkivaltaan puuttumiseen: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/134851/YP1703_Piispa%26October.pdf?sequence=1.

⁴⁰ <https://nettiturvakoti.fi/tunnista-vakivalta/vakivallan-monet-kasvot/#rikoslaki> (04.09.2020).

⁴¹ <https://oikeus.fi/tuomioistuimet/karajaoikeudet/en/index.html> (04.09.2020).

Soome politseile on seadusega pandud ka kohustus, et naissoost kuriteoteate esitajat peab kannatanu soovi korral küsitlema ohvriga samast soost politseinik.⁴²

Ohvri kaitse meetmed

Soomel on eraldi lähenemiskeelu seadus⁴³ aastast 1999, mille ülesanne on kaitsta lähisuhtevägivalla ohvrit vägivallatseja füüsilise ja vaimse vägivalla eest. Seadus näeb ette erandi, mis lubab vägivallatsejal figureerida ohvri elus, kui selle eesmärgiks on põhjusega kohtumine nende ühiste lastega.⁴⁴ Lähenedemiskeelu taotluse saab teha politseile või otse 1. astme kohtule; see võib olla nii kirjalik kui ka suuline. Vanempolitseiametnikul ja prokuröril on õigus anda ka koheselt jõustuv esialgne lähenedemiskeeld. Sellisel juhul esitatakse see viivitamatult läbivaatamiseks 1. astme kohtule.

Ohvri õigus tasuta õigusabile

Kriminaalmenetluses on ohvri õigus saada riigi määratud ja riigi poolt makstud esindaja.⁴⁵ Seksuaalvägivalla ja perevägivalla ohvrile määrab kohus üldjuhul esindaja, kes aitab ohvrit juba kohtueelses menetluses. Kui kohtumenetluses soovib ohver teha taotlusi, siis määratakse talle esindaja kohustuslikus korras.

Tsiviilmenetluse kohta andmed vastustest puuduvad.

Kohtumenetluse kinniseks kuulutamise alused

Kohus võib kuulutada kohtupidamise kinniseks mahus, mis on vajalik, et arutada tundliku sisuga eraelulist teavet või kui ohver vajab asjas erikaitset (*Section 15 of the Act on the Publicity of Court Proceedings in General Courts*).

Ohvri ärakuulamine kohtus

Ohvrit või tunnistajat võidakse kriminaalkohtumenetluses ära kuulata üle videosilla (kohtumenetluseseadustik, 17. ptk, 52. jagu).

Lapsed vägivalla pealtnägijatena

Lapsed, kes on näinud pealt perevägivalda, on kriminaalmenetluses tunnistaja rollis. Kriminaaluurimise käigus alla 15-aastase tunnistaja küsitlus tuleb videokaameraga salvestada, kui soovitakse küsitlust kohtus tõendina kasutada (kriminaaluurimise seadus, 9.ptk, 4. jagu). Salvestist saab kohtus tõendina kasutada juhul, kui kahtlusalune on saanud esitada tunnistajale küsimusi (kohtumenetluseseadustik, 17. ptk, 24. jagu).

Tsiviilkohtumenetluse kohta andmed puuduvad.

⁴² GREVIO raport: <https://rm.coe.int/grevio-report-on-finland/168097129d> (15.05.2020).

⁴³ <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980898> (15.05.2020).

⁴⁴ https://www.poliisi.fi/crimes/contents_of_a_restraining_order (15.05.2020).

⁴⁵ <https://www.riku.fi/en/various-crimes/domestic-violence/> (04.09.2020).

Hooldusõigus ja perevägivald

Soome vastuses ei puudutatud seda küsimust. GREVIO andmetel ei ole Soomes reguleeritud vägivalda kogenud või pealt näinud laste õiguslik positsioon lahutuse ajal ning lahutusejärgses laste hoolduse korralduses. Kohtunikud ei pea alati ühe vanema vägivalda teise vanema vastu põhjuseks, miks kitsendada vägivallatsejast vanema õigusi kohtuda lapsega, mis lubab vägivallakogemusel või -kokkupuutel ohustada lapse arengut.⁴⁶

Õigusprofessionaalide koolitamine ja toetamine

Õigusprofessionaalidele on suunatud nn perevägivalda alase tundlikkuse tõstmise (ingl k *sensitiveness model*) veebileht ja koolitus. Koolitusprogrammi eesmärk on anda teavet perevägivalda või seksuaalvägivalda ohvriks sattumise tagajärgede kohta ning anda ohvritega töötavatele inimestele oskused, kuidas menetluses ohvriga ümber käia. Programm peaks aitama vältida ohvri taasohvristamist menetluses ning kaitsma ohvri õigusi. Selle on välja töötanud vägistamisohvrite kriisikeskus Tukinainen oma projektide raames. Justiitsministeerium rahastas keskuse viimatist 2017.-2018. aasta projekti.

2018. aastal korraldati üheksas erinevas Soome linnas 10 ühepäevast ühiskoolitust, mis olid suunatud politseinikele, prokuröridele, kohtunikele, advokaatidele, riigi õigusabi korras õigusabi andvatele advokaatidele ning teistele advokaatidele. Koolitusel osalemine oli vabatahtlik. Koolitusmaterjal on veebis kättesaadav: <https://senjanetti.fi/en>

Siseministeerium on koostanud ohvri kaitsmise vajaduse hindamise juhendi (*Rikoksen uhrin suojelutarpeen arviointimenettelyn käsikirja, Handbook for assessment of the protection needs of a victim of crime*).⁴⁷ Soome Politseiamet on 2019. aastal uuendanud toetavatele teenustele suunamise juhist (guidelines on referral to support services).

MARACi võrgustik

Soome on üks nn MARACi riikidest. MARAK (*moniammatillinen vakavan parisuhdeväkivallan riskinarvioinnin menetelmä* ehk soomendus MARACi ingliskeelsest lühendist) on Soomes kasutusel alates 2010. aastast⁴⁸, mil Päijät-Häme regioonis ja Oulus ning Helsingis alustati selle piloodiga. 2017. aastast tegutsevad MARAKid pea kõigis Soome maakondades, kokku on 30 tiimi, kes katavad 90 kohaliku omavalitsuse üksust. MARAKide projekti koordineerimise ja hindamise roll on riiklikul tervise ja heaoluinstituudil (THL).⁴⁹

⁴⁶ GREVIO raport: <https://rm.coe.int/grevio-report-on-finland/168097129d> (15.05.2020).

⁴⁷ Sisäministeriön julkaisu 14/2016.

⁴⁸ <https://rikoksenteorijunta.fi/marak> (15.02.2020).

⁴⁹ <https://rikoksenteorijunta.fi/en/marac> (04.09.2020).

Menetlus Soome MARAKis on kaheetapiline: kõigepealt hinnatakse standardankeediga vägivalla riski ning seejärel üritatakse vägivalda kogenud inimese turvalisust parandada, koostades talle mitme asutuse koostöös individuaalse turvaplani. Soomes on uuritud ka seda, kuidas on MARAKide töö mõjutanud vägivallaohvrite turvalisuse suurenemist, võrreldes politseile tehtud paarisuhtevägivalla kuriteoteateid MARAK-klientide asjades aasta enne MARAKi kliendiks saamist ja 6 kuud pärast MARAKi teenuste saamist. Kuue kuu jooksul tegid 18% MARAKi klientidest uue kuriteoteate sama paarisuhtevägivalla toimepanija vastu. Aasta enne MARAKi riskianalüüsi oli 60% ohvritest teinud sama vägivallatseja vastu korduva kuriteoteate. Peaaegu 80% MARAKi klientidest ei olnud kuue kuu jooksul abi saamise algusest alates tehtud uusi kuriteoteateid sama vägivallatseja vastu.⁵⁰

MARAKi ja kohtute vahel formaalne koostöö puudub, sest kohtud on oma tegevuses sõltumatud.

Erinevalt näiteks Ühendkuningriigist puuduvad GREVIO ja käesoleva analüüsi küsimustiku andmetel Soomes siduvad protokollid või juhised, mis suunaks õiguskaitse valdkonna ekspertide tööd spetsiifiliselt naistevastase vägivalla juhtumite uurimisel ja lahendamisel.⁵¹ Riigi juhtivprokurör (valtakunnansuuttäjä) on küll koostanud 2016. aastal juhised, mille järgi peab süütegusid naiste ja laste vastu uurima viivitamatult, et tagada tõendid, mis tihti saadakse ohvri ütlustest.⁵²

Hea praktika

Soome justiitsministeeriumi ellu kutsutud komitee analüüsis 2018. aastal kriminaalmenetlust ohvri perspektiivist ning tuvastas Soome head praktikad, mis võtavad arvesse ohvri vajadusi. Komitee soovitas oma 2018. aasta aruandes, et kriminaalprotsessis peaks ohvri vajaduste suhtes tundlikud meetmed kasutusele võtma erinevates menetluse etappides ning süsteemsemalt kui seni. Soovituste hulgas olid järgmised aspektid: politseijaoskondade ja kohtute ruumide kohandamine, ohvrile informatsiooni jagamine, ohvri keeleliste õiguste tagamine (st teabe esitamine temale arusaadavas keeles), esindaja kättesaadavus, ohvri teenustele suunamine, ohvri kaitse vajaduse hindamine, kohtuistungile ohvri kutsumine ja tema erivajadustega arvestamine kohtumenetluses. Erilist tähelepanu nõuavad menetluses lapsed kuriteo ohvritena.

⁵⁰ Piispa, M., & October, M. (2017). Vaikuttava työkalu toistuvaan parisuhdeväkivaltaan puuttumiseen: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/134851/YP1703_Piispa%26October.pdf?sequence=1.

⁵¹ GREVIO raport: <https://rm.coe.int/grevio-report-on-finland/168097129d> (15.05.2020).

⁵² Dokument iseenesest sõnaselgelt naisi ja lapsi välja ei too, vaid sedastab tõendite osas: „Mitä vähemmän rikosasian näyttö rakentuu henkilötodistelun varaan, sitä merkittävämmän haitan käsittelyn viipyminen aiheuttaa todistelulle ja sitä kautta näytön arvioinnille. Erityisen alttiita viipymisen haittavaikutuksille ovat jutut, joissa kuultavat ovat keskenään läheisessä intressisuhteessa.“: <https://syyttajalaitos.fi/vks-2016-4-syyttajan-tehtavien-kiireellisyys-ja-etusijajarjestys> (15.05.2020).

Komitee hindas ka kuriteoohvritega kriminaalprotsessis kokkupuutuvate ametiisikute koolitusvõimalusi. Selleks, et parandada õiguskaitseorganite töötajate teadmisi ja kompetentse ohvri vajadusi puudutavas osas, pakkus komitee, et politseiameti, prokuratuuri ja kohtute kompetentsid peaksid koonduma ning veelgi enam spetsialiseeruma. Komitee leidis ka, et õiguskaitseorganite töötajad peaksid saama regulaarset koolitust, kuidas ohvriga suhelda, ohvriõigustest, ohvri kaitse meetmetest ning sellest, kuidas mõjutab ohvrit trauma. Komitee pakkus, et need teemad peaksid olema hõlmatud juba õigusteaduse õppekavas.⁵³

3.3 Rootsi

Rootsi paistab silma selle poolest, et sooline võrdõiguslikkus on üks valitsuse põhieesmärke, mille nimel aktiivselt töötatakse. Soopõhise vägivallaga võitlemine kuulub sinna hulka. Aastatel 2017-2026 suunab sellealast tööd vastav riiklik strateegia⁵⁴. Rootsi karistusõigust peetakse progressiivseks⁵⁵ ning riigil oli eraldi perevägivalla vastu võitlemise seadus juba 1990ndatel.

Kõrgriskiga perevägivalla mõiste kasutamine

Intervjueeritud kohtuniku sõnul ei kasutata Rootsi kohtusüsteemis kõrge riskiga perevägivalla mõistet. Karistusseadustiku 4. ptk jaotises 4a on 1998. aastast alates koosseis nimega „naise isikupuutumatus jäme rikkumine“ (ingl k *gross violation of a woman's integrity*; edaspidi lühidalt „NIJR“), mis võimaldab võtta arvesse erinevaid vägivallaepisoodide ja üksikuid väiksemaid vägivallaakte, mis kogumis ja kestnuna üle teatud ajaperioodi võivad kannatanule rasked tagajärjed kaasa tuua. Need karistusseadustiku koosseisuna eksisteerivad teod ise ei pruugi eraldiseisvana olla raskete tagajärgedega, kuid kui need on osa korduvast vägivallamustrist, siis annavad need kokku vastava kuriteokoosseisu. Teod peavad riivama isikupuutumatus ning olema suunatud inimese enesehinnangu tugevale kahjustamisele. Nii haiglas kannatanut läbivaatav arst kui ka politseinik võivad otsustada, et tegu võib olla NIJR koosseisuga, mida on vaja uurida.

Perevägivalla juhtumite kohtualluvus

Rootsis kuuluvad perevägivalla asjad üldkohtute (Eesti maakohtute vaste) kohtualluvusse. Kohtunikud ei spetsialiseeru, samuti ei ole eraldi vaid perevägivalla asju lahendavaid kohtunikke. Kohtute töö korralduses tuleb aga sarnaselt Eestile ette seda, et vastavalt kohtunike huvile ja varasemake töökogemusele lahendavad teatud kohtunikud just teatud tüüpi asju, sh perevägivalla asju.

⁵³ Teave Soome mitme asutuse ühisvastusest, mis viitab ka komitee algdokumendile: A victim of crime in a criminal procedure – a proposal concerning good practices for recognising the needs of victims, Publication of the Ministry of Justice 44/2018: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-721-2>

⁵⁴ Government Office of Sweden, [Fact sheet: National strategy to prevent and combat men's violence against women.](#)

⁵⁵ Government Office of Sweden. [9.5 Corporal punishment of children, domestic violence, gross violation of a woman's integrity.](#)

Menetlusseadustikud kehtivad ühtemoodi kõigi kuriteokoosseisude kohta, st menetluses ei ole spetsiifilist erilähenemist perevägivallale. Menetlusseadustikes on ohvri kaitse meetmed, mida võib kohtunik kohaldada hoolimata kuriteokoosseisust.

Politseis on spetsialiseerunud osakonnad, kus tegeletakse perevägivalla juhtumitega⁵⁶. Selleks on politseiametnikele koostatud ka riiklik juhend koos soovitude ja kontroll-lehega⁵⁷.

Ohvri õigused

Kui tegemist on näiteks NIJR koosseisuga, siis on ohvril kriminaalkohtumenetluses riigi poolt määratud ja tasutud advokaat, kes menetluses tema huve esindab. Kui kohtualune mõistetakse süüdi, võib temalt välja mõista erinevaid kulusid, sh riigi poolt kantud kannatanu esindaja kulu. Rootsisis otsustab kriminaalasja lahendav kohus ka kannatanule süüdimõistetult väljamakstava hüvitise küsimuse, ka selleks on vaja kannatanul esindajat. Kannatanu advokaadil on õigus prokuröri kõrval kohtualust, kannatanut ja kõiki tunnistajaid küsitleda.

Küsimuse, kas viia kriminaalasi kohtusse, otsustab prokurör. Kui prokurör otsustab süüdistust mitte esitada, võib kannatanu sellest hoolimata kriminaalasja kohtusse viia, kuid sel juhul peab ta tasuma ise oma esindaja kulud. Seda esineb praktikas harva, kuid see on seaduse järgi võimalik. Teine võimalus on see, et kui prokurör otsustab süüdistust mitte esitada, võib kannatanu selle otsuse vaidlustada ning nõuda, et teine prokurör vaataks asja uuesti läbi.

Ohvri kaitse meetmed

Perevägivalla juhtumi teate saamise järel koostatakse politsei poolt esimesel võimalusel ohu- ja riskianalüüs, mille põhjal tehakse ka otsused ohvrile pakutavate abi- ja tugimeetmete kohta. Lisaks informatsiooni jagamisele ja kaitsemeetmetele on võimalik ohvrile pakkuda ka erinevaid seadmeid turvalisuse tagamiseks, näiteks GPS jälgimissüsteemiga hädaabitelefoni. Politseil on õigus koheselt eemaldada vägivalatseja ohvri juurest ning ta ka ajutiselt vahi alla võtta, samuti on võimalik politsei poolt väljastada lähenemiskeeld. (GREVIO, 2017⁵⁸)

Intervjueeritava sõnul võetakse tavaliselt vägivalatseja vahi alla kuni kohtuistungini. Vahi alla võtmise küsimuse otsustab prokurör. Vahi alla võtmine on tavapärane, kui isikut kahtlustatakse vägistamises või peksmises. NIJR koosseisu korral on prokuröri hinnata, kas vägivalateod on seda laadi, et kahtlusalune tuleb vahi alla võtta.

Kohtuistungi kinniseks kuulutamise alused

Kui on tegu seksuaalse vägivalla või füüsilise vägivallaga, siis tavaliselt ei ole kriminaalkohtu istung kinniseks kuulutatud. Kui kohtunik märkab, et kannatanu ei taha rääkida kohtusaalis viibivate

⁵⁶ UN Women, Global Database on Violence against Women, [Special Family Violence Units](#)

⁵⁷ UN Women, Global Database on Violence against Women, [Manual for Investigating Domestic Violence](#)

⁵⁸ GREVIO. (2017). [Report submitted by Sweden pursuant to Article 68, paragraph 1 of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence \(Baseline Report\)](#). Published on 7 September 2017.

menetlusosaliste või pealtvaatajate või teatud konkreetse inimese ees, siis võib kohtunik otsustada selle inimese saalist ära saata.

Ohvri ärakuulamine kohtus

Kui vägivaldsejaga samas ruumis olemine on kannatanule liiga raske, siis saadetakse kriminaalmenetluses kohtusaalist ütluste ajaks ära vägivaldseja. Vägivaldseja jälgib sel ajal menetlust teises ruumis videoülekanne kaudu. Samuti on võimalus organiseerida ohvri ja vägivaldseja saabumine kohtusse viisil, mis aitab vältida nende kohtumist (st et nad ei peaks nt ootama koos ühes kohtukoridoris vms).

Menetlusreeglid näevad ette, et kannatanu peab rääkima oma loo lisaks politseile ka kohtus. Üritatakse minimeerida kordade arvu, mil kannatanu peab andma oma läbielatu kohta ütlusi. Seda tehakse eelkõige kohtueelses menetluses, nt võetakse ütlused arstilt, kes kannatanu läbi vaatas, kannatanu ei pea ise teist korda oma vigastuste põhjust detailselt politseile või prokurörile rääkima.

Kui kannatanu on kolinud mujale, eriti kui kolimise põhjus on enese kaitsmine vägivaldse ja/või ohvrit jälitava kohtualuse eest ning kannatanu ei soovi, et tema asukoht vägivaldsejale teatavaks saaks või kui kannatanul on suur hirm vägivaldseja ees, võib kannatanu anda kohtumenetluses ütlusi üle videosilla. Seaduse järgi on menetluses üle videosilla osalemine võrdsustatud füüsiliselt ruumis olemisega.

Kohus võib kannatanu vaimse tervise seisundit arvesse võtta küsitlemisel, samuti saab arvestada seda, kui kannatanu on väga noor või väga hirmunud. Intervjueeritud kohtuniku sõnul on kohtuniku ülesanne seista selle eest, et menetluses osalevad inimesed tunneksid end piisavalt mugavalt, et anda ütlusi või teha muid toiminguid. Intervjueeritav ei maininud, et see oleks kirjas menetlusreeglites, pigem on see tavapärase viisakuse ja inimliku käitumise küsimus kohtumenetluses.

Rootsi on üle võtnud ohvriõiguste direktiivi, millega seoses rakendatakse ka haavatavatele ohvritele ettenähtud tugi- ja kaitsemeetmeid, sh õigust olla osaline kriminaalmenetluses, olla kuulatud, saada informatsiooni, vältida kokkupuuteid vägivaldsejaga, tagada ohvri privaatsus. Intervjueeritava sõnul ei ole viimase kahekümne aasta jooksul Rootsi kohtusüsteem teinud kannatanu õiguste osas suuri muutusi.

Lapsed vägivalda pealtnägijatena

Kui laps on näinud pealt perevägivalda, võib teda pidada kannatanuks sõltuvalt sellest, kui raske oli vägivald ning kui suures mahus laps seda pealt nägi. Kui lapsed tunnistatakse kohtumenetluses kannatanuks, saab neile välja mõista ka hüvitise. Küsimuse hüvitise saamisest tõstatab menetluses üks menetluspool, st kohus ei tee seda omal algatusel.

Hooldusõigus ja perevägivald

Hooldusõiguse küsimustes lähtutakse lapse parimate huvide esikohale seadmise põhimõttest, mille raames pööratakse erilist tähelepanu riskile, et laps ise või tema pereliige on kogunud või võib kogeda

vägivalda. Kui üks vanem on olnud vägivaldne või avaldab muul moel ohtu lapse tervisele ja arengule, määratakse lapse hooldusõigus teisele vanemale (GREVIO, 2017).

Hooldusõiguse vaidlust lahendav kohus kuulab ära sotsiaaltöötaja arvamuse, samuti kuulab kohus ära mõlemad vanemad. Kui ohver on traumeeritud või tal on muu vaimse tervise probleem seoses kogetud vägivaldaga, näeb kohus seda sotsiaaltöötaja aruandest. Sotsiaaltöötajad on saanud koolituse, kuidas käia ümber traumeeritud inimesega, kohtunik ei pruugi olla sellist koolitust saanud.

Üldjuhul jõuab hooldusõiguse vaidlus lähisuhtes olnud kannatanu ja vägivallatseja vahel kohtusse alles siis, kui kriminaalasjas on otsus juba langetatud. Hooldusõiguse üle vaidluses saab kasutada seega tõendeid, mis olid kriminaalasja toimikus.

Pea kõigis hooldusõiguse vaidlustes tutvub kohtunik sotsiaaltöötaja esitatud aruandega. See ei ole seadusega määratud kohustus, kuid praktikas see intervjueeritava sõnul just nii toimub, sest kohtunik ei näe last ega küsitle teda, samuti ei küsitle kohtunik lapsega kokkupuutuvaid isikuid, nagu õpetajad jt. Seega saab kohtunik vajaliku teabe sotsiaaltöötaja koostatud materjalidest.

Juhul kui kumbki menetluspool ei tõsta kohtus küsimust, et laps pärineb kodust, kus vanemate vahel esines lähisuhtevägivalda, saab kohtunik selle üldjuhul teada sotsiaaltöötaja esitatud aruandest, kui ühele vanematest on esitatud perevägivallas süüdistus või kui ta on perevägivallas süüdi mõistetud.

Kohtuniku peamine juhis, kui ta hindab, kas perevägivallas süüdistatud või süüdi mõistetud vanem on sobiv hooldusõigust teostama, on laste parima huvi põhimõte. Intervjueeritava sõnul ei peeta Rootsi ühiskonnas kodu, kus esineb vägivalda, lapse parimale huvile vastavaks kasvukeskkonnaks. Üldjuhul leiab kohus, et vanem, kes on süüdi mõistetud perevägivallas, ei sobi last kasvatama. Hinnang antakse aga konkreetse juhtumi kõiki asjaolusid hinnates ning pole automaatset reeglit, mis välistaks vägivallatseja hooldusõiguse. Samas olevat praktikas väga harukordne, et kohus määrab hooldusõiguse jagamisele ohvri ja vägivallatseja vahel või paneb ohvri muul viisil olukorda, kus ta peab puutuma kokku vägivallatsejaga. Kohtus opereeritakse hooldusõiguse vaidlustes eelkõige mõistetega "lapse õigus turvalisele keskkonnale", mitte „vanemate õigus lapsele“ või „vanema hooldusõigus“. Sagedaim põhjus, miks lapse ainuhooldusõigus antakse ühele vanemale, on see, et teine vanem on olnud vanemate omavahelises suhtes vägivaldne.

Õigusprofessionaalide koolitamine ja toetamine

Politsei ja prokuratuur töötavad tihedas koostöös, mis tõstab lähisuhtevägivalda juhtumite menetlemise võimekust ja osapoolte teadmisi. Kriminaalmenetlus perevägivalla uurimiseks alustatakse koheselt pärast info saamist, olenemata ohvri nõusolekust või sellest, kas ta on esitanud avalduse. Sarnaselt politseile on ka enamikes prokuratuurides spetsialiseerunud meeskonnad, kes tegelevad seksuaalkuritegude ja perevägivalla juhtumite uurimise ja lahendamise ning ka prokuröridele on koostatud riiklikud juhendid⁵⁹. Nii prokuröre kui kohtunikke koolitatakse järjepidevalt, et nad oskaksid ära tunda lähisuhtevägivalda juhtumeid ja rakendada nende menetlemiseks kõige sobivamaid meetodeid ja lähenemist. (GREVIO, 2017) Intervjueeritud kohtuniku sõnul ei ole kohtunikel kohustust

⁵⁹ UN Women, Global Database on Violence against Women [Manual for Investigations Concerning Men's Violence against Women](#)

koolitustel käia, koolitusel osalemine on alati vabatahtlik. Kuna ühiskonnas on perevägivalda teema tihti arutelu all, ei ole võimalik, et kohtunik sellest midagi ei tea.

MARACi võrgustik

Intervjueeritud kohtunik ei olnud teadlik MARACist ning väitis, et kui sarnane võrgustik ka Rootsis on, siis see töötab ohvriga etappides enne kohtumenetlust, st kohtunik nende tööga kokku ei puutu. GREVIO märgib oma 2019. aasta raportis Rootsi kohta, et Rootsist ei ole andmeid, et üleriiklikult oleks naistevastase vägivalda vastu astumiseks kasutusel asutusteülene koostöömudel.

Parim praktika

Intervjueeritud kohtuniku sõnul muutus õigussüsteemi lähenemine lähisuhtevägivalda olulisel määral NIJR koosseisu viimisega karistusseadustikku. See koosseis tegi kergemaks vägivallatseja süüdi mõistmise ning sundis nii politseinikke kui ka prokuröre vaatama laiemat pilti. Näiteks kui politsei saab väljakutse koju, siis nad peavad situatsiooni hinnates küsima, kas vägivald, mida neile kirjeldatakse, on juhtunud ka varem, ja kas see on osa korduvast käitumismustrist.

3.4 Hispaania

Hispaanias on naistevastase vägivalda probleemi tajutud ja selles osas teadlikkust kasvatatud juba aastakümneid, mida näitab ka esimeste naiste tugiteenuste loomine aastal 1986. Aastatel 2013-2016 kehtis riiklik strateegia naistevastase vägivalda kaotamiseks, millele järgnes hetkel kehtiv riiklik pakt soopõhise vägivalda vastu. 2004. aastast kehtib soopõhise vägivalda eest kaitsev seadus, mille alusel lähenetakse lähisuhtevägivaldale multidistsiplinaarselt ja integreeritult.⁶⁰ Selle lähenemise toetamiseks on viimase kümne aasta jooksul koostatud ohtralt erinevaid juhendeid, mis käsitlevad integreeritud lähenemist perevägivaldale ja selle ohvritele, kaugjälgimise süsteeme vägivallatsejate lähenemiskeelust kinnipidamise jälgimiseks, prokuröride rolli perevägivalda juhtumite menetlemisel jms⁶¹. Kui lähisuhtevägivalda intsidendis on ohvriks mees, kohaldub perevägivaldaseadus, kui ohver on naine, siis soopõhise vägivalda seadus.

Kõrgriskiga perevägivalda mõiste kasutamine

Kõrgriskiga perevägivalda mõiste on Hispaania süsteemis kasutusel politsei tasandil. Iga lähisuhtevägivalda juhtum registreeritakse vastavas süsteemis (VioGen – kirjeldatud lähemalt allpool),

⁶⁰ Logar, R., Niemi, J. (2017). [Emergency barring orders in situations of domestic violence: article 52 of the Istanbul convention. A collection of papers on the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence.](#) Council of Europe.

⁶¹ GREVIO. (2019). [Report submitted by Spain pursuant to Article 68, paragraph 1 of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence \(Baseline Report\).](#) Published on 19 February 2019.

kus teostatakse ka esmane (ning korduv) hindamine vägivalla riskide osas. Hindamise tulemusena antakse vägivalla kordumise riskile hinnang ja selle põhjal kujundatakse edasised tugi- ja kaitsemeetmed vägivalla ohvrile.

Perevägivalla asjade kohtualluvus

2015. aastal loodi Hispaania politsei juurde perede ja naiste abistamise osakond ehk UFAM (*the Unit for Assistance to Families and Women*). UFAM on keskne kontaktpunkt, tegelemaks soopõhise ja perevägivalla ning seksuaalse väärkohtlemise juhtumite uurimise ja menetlemisega. Läbi selle on võimaldatud spetsialiseeritud reageerimine vägivallajuhtumitele, tagades asjakohase toe ohvritele ja edasiste toimingute kiire ja tõhusa läbiviimise (sh ennetus, uurimine, kaitse ja toetamine). Osakonna töö toimimist reguleerib vastav protseduurijuhend.

GREVIO 2019.a. raportis Hispaania kohta oleva info kohaselt tegutsevad Hispaanias spetsiaalsed naistevastase vägivalla kohtud ning prokuratuurides töötavad perevägivallale spetsialiseerunud prokurörid, kes tegutsevad nii kriminaal- kui tsiviiljuhtumitega (ehk ka näiteks lahutuse ja hooldusõiguse küsimustega). Siiski, vastavalt piirkondadele ja juhtumitele on võimalik, et erikohtu asemel tegelevad nende teemadega esimese astme kohtud või kohalikud kriminaalkohtud.⁶²

Ohvri õigused

Kriminaaluurimise ning kohtumenetluse ajal on ohvri õigus ohvriõiguste direktiivis sätestatud kaitsemeetmetele, sh õigus hoiduda kontaktist kurjategijaga, õigus individuaalsele hindamisele, õigus privaatsusele, õigus eraldi ruumidele/hoonele intervjuerimiseks, õigus saada ülekuulatud väljaõppinud inimese poolt jms (GREVIO, 2019).

Politsei esindaja sõnul on vastavad õigused on sätestatud kuriteoohvrite seaduses (*Statute of Crime Victims, article 6*). Selle seaduse järgi välditakse mh ebavajalikke viivitusi ning juhtumi käsitlemisel arvestatakse ohvri isikliku olukorra eripärade ja juhtumi tõsidusega. Samuti on seaduses eraldi rõhutatud, et alaealised ohvrid, alaealised, kes on perevägivalla ohvri hooldusel, ning samuti perevägivalla ohvrid ise peavad saama tuge, abi ja kaitset, mille võimalused on selles samas seaduses loetletud ja millest tulenevalt on ka politseil kohustus läbi viia vägivalla võimaliku kordumise riski hindamine.⁶³

Vastavalt seadusele on kõigil lähisuhtevägivalla ohvritel õigus saada nende olukorra kohta põhjalikku informatsiooni ja nõu läbi erinevate teenusepakkujate, ametiisikute ja organisatsioonide. Saadav info peab sisaldama teavet meetmete kohta, millega tagatakse nende turvalisus ja kaitse, teavet nende õiguste ja võimaluste kohta ning teavet erinevate teenuste asukohtade kohta (GREVIO, 2019).

⁶² https://e-justice.europa.eu/content_specialised_courts-19-es-maximizeMS-en.do?member=1

⁶³ González-Álvarez, J.L., López-Ossorio, J.J., Urruela, C. & Rodríguez-Díaz, M. (2018). *Integral Monitoring System in Cases of Gender Violence. VioGén System*. Behavior & Law Journal, 4(1), 29-40.

Ohvri kaitse meetmed

Nii politsei esindaja sõnul kui ka GREVIO (2019) raporti põhjal on ohvri kaitseks kasutusel mitmeid meetmeid. Koheselt juhtumi registreerimise järel on läbi kohtu võimalik rakendada vägivaldsete suhtes lähenemiskeeldu, mille tarbeks töötavad kohtute juures vastavad osakonnad 24h ööpäevas. Keeld tuleb väljastada 72h jooksul ning kuni selle väljastamiseni on võimalik politseil hoida vägivaldset vahi all. Juhul kui ohver oma avalduse tagasi võtab või menetluses osaleda ei soovi, on prokurööril siiski õigus jätkata juhtumi menetlust.

Ohvri õigus tasuta õigusabile

Politsei esindaja tõi välja, et ohvril on õigus tasuta õigusabile. Täpsemad detailid on kirjeldatud GREVIO 2019. a. raportis. Seal selgub, et vastavalt seadusele, mis sätestab kaitsemeetmete pakkumise lähisuhtevägivalla eest (*artikkel 20, Organic Law 1/2004 of 28 December, on Integrated Protection Measures against Gender Violence*), on lähisuhtevägivalla ohvritel õigus olla kaitstud ja esindatud tasuta advokaadi või kohtu esindaja poolt koheselt enne hagi esitamist ja ka kõigis edasistes protsessides ja menetlustes. Seejuures peab olema ka tagatud, et ohvrite esindajad on vastavalt koolitatud. Täiendavalt on tasuta õigusabi seadusesätetes (*artikkel 2.g of Law 1/1996 of 10 January, on Free Legal Assistance*) eraldi rõhutatud, et lähisuhtevägivalla ohvrid on tasuta õigusabi sihtgrupiks.

Kohtuistungi kinniseks kuulutamise alused

Vastavalt eelpool mainitud kuriteohvrite seadusele on võimalik kriminaalkohtumenetluses läbi viia kinnine kohtuistung. Siiski, kohtunikele jääb õigus nõuda nende isikute kohalolekut kohtuistungil, kel on juhtumi osas oluline huvi (GREVIO, 2019).

Ohvri ärakuulamine kohtus

Kuriteohvrite seaduse alusel on ohvritel õigus anda tõendeid ja informatsiooni, mida nad ise peavad oluliseks, juhtumi uurimise eest vastutavatele isikutele. Juhul, kui ohver ei valda hispaania keelt, on tal õigus tõlgile. (GREVIO, 2019) Eelmainitud vägivallaohvrite seadus sätestab erinevad meetmed, kuidas ohvrit uurimise ja kriminaalkohtumenetluse ajal kaitsta. Uurimise faasis on ohvritel võimalus saada intervjuueeritud spetsiaalsetes hoonetes/ruumides ja koolitatud ametiisikute poolt ja, kui vähegi võimalik, ühe ja sama, üldiselt ohvriga samast soost ametniku poolt. Kohtumenetluse faasis kasutatakse meetmeid, et vältida visuaalset kohtumist ohvri ja vägivaldsete vahel (kasutades näiteks infotehnoloogilisi lahendusi), samuti ei pea ohver ütlusi andes kohturuumis viibima ning tal on õigus oma eraelu puutumatussele.

Lapsed vägivalla pealtnägijana

Hispaanias käsitletakse kriminaalmenetluses lähisuhtevägivalla ohvrite lapsi samuti ohvritena⁶⁴ ning eeldatakse, et kaitsemeetmed, mis on ohvri jaoks kasutusele võetud, laienevad ka tema lastele.⁶⁵

Hooldusõigus ja perevägivald

Hooldusõiguse küsimustes võetakse lähisuhtevägivalda arvesse läbi lapse parimate huvide põhimõtte, mis on sätestatud seadusega. Näiteks on tsiviilseadustikus (*artikkel 92.7*) reguleeritud, et vanematel ei säili ühine hooldusõigus juhul, kui üks vanem on teise vanema või lapse vastu kasutanud vägivalda või selle kohta on kindlaid tõendeid. Samuti on seaduse järgi (*artikkel 65, 28.dets seadus nr 1/2004, Integrated Protection Measures against Gender Violence*) kohtunikul õigus peatada hooldusõigus perevägivaldas süüdistava suhtes (GREVIO, 2019).

Õigusprofessionaalide koolitamine ja toetamine

Hispaania politsei esindaja sõnul on eelpool mainitud UFAM osakonna professionaalide jaoks koostatud spetsiaalsed koolitusplaanid ja -programmid.

GREVIO (2019) raporti järgi on kõigile lähisuhtevägivallaga kokkupuutuvatele isikutele tagatud teadmiste omandamine nii oma eriala põhiõppes kui ka läbi vastavate täiendkoolituste. Näiteks kohtunike puhul sisaldab nende valikeksam mitmeid punkte diskrimineerimise ja võrdse kohtlemise teemal (mis tähendab, et vastavad teemad peavad olema juba põhiõppes kajastatud). Samuti on tagatud, et kohtunikud, kes asuvad tööle naistevastase vägivalla kohtutes, omavad piisavat kogemust ning saavad osaleda spetsiaalsetel kursustel. Näiteks aastatel 2016 ja 2017 toimus kokku 33 koolitust kohtusüsteemi ametnikele lähisuhtevägivalla teemal, lisaks 71 koolitust/tegevust, mis lisaks muudele teemadele sisaldasid ka lähisuhtevägivalla teematikat. Üldiselt ei ole need koolitused kohustuslikud, välja arvatud juhul, kui kohtunik muudab oma ametikohta (nt liigub üle naistevastase vägivalla kohtusse). Perevägivalla teemalist vabatahtlikku kolmekuist kursust hakati pakkuma 2017. aastal ja selle osalejate arv on tõusmas (20 osalejat 2017. a, 31 osalejat 2018. a ja 143 osalejat 2019. a).

MARACi võrgustik

Hispaanias ei ole kasutusel MARACi võrgustiku süsteemi, nagu see on kasutusel Eestis. Küll aga lähenetakse ka Hispaanias perevägivalla juhtumitele multidistsiplinaarselt. Selle jaoks on kasutusel VioGen süsteem ehk *the Integral Follow-up System for Cases of Gender Equality*. See on kasutusel alates

⁶⁴ Save the Children. (2011). Children witnesses of gender violence in the domestic context. Analyses of the fulfillment of their specific needs through the protection system. https://www.savethechildren.es/sites/default/files/imce/docs/children_witnesses_of_gender_violence_in_the_domestic_context-2.pdf

⁶⁵ Ana Rosser Limiñana. (2017). Children exposed to ipv. Legislative changes. Research and good practice in Spain. *Papeles del Psicólogo / Psychologist Papers*, 2017. Vol. 38(2), pp. 116-124. <http://www.papelesdelpsicologo.es/English/2830.pdf>

2007. aastast ja on loodud Siseministeeriumi haldusalasse. Tegu on arvutipõhise rakendusega, milles on koos nii operatiivsed ressursid kui ka riski hindamise tööriistad ning mille keskmes on ohver. Selle abil on erinevad eksperdid erinevatest valdkondadest iga juhtumi puhul ühtses informumis ning abi on võimalik anda operatiivselt.

VioGen süsteemi eesmärgid on:

- tuua kokku erinevad avalikud institutsioonid, kes tegelevad perevägivalla juhtumitega (politsei, kohtunikud, prokurörid, karistusasutused, sotsiaalteenused jne);
- koondada kokku kogu vajalik informatsioon, mis on ohvri ja juhtumiga seotud;
- tõhusalt hinnata riski, et ohver võib kogeda jätkuvaid vägivallaepisoode, ja seeläbi anda ohvrile asjakohast kaitset vastavalt tema situatsioonile;
- anda hoiatusi või häireid, kui avastatakse juhtum või olukord, mis võib kahjustada ohvri heaolu;
- luua ulatuslik võrgustik, mis annab võimaluse pakkuda ohvrile ja tema lastele kiiret, täielikku ja efektiivset abi ja kaitset ükskõik millises piirkonnas ohver ka ei asuks.

Juhtumi jõudmisel politseisse registreeritakse juhtum koheselt VioGen süsteemis ning viiakse läbi riskihindamine. Seejärel arvutab süsteem vastava algoritmi põhjal automaatselt välja retsidiivsuse riskitaseme viie palli skaalal sellel konkreetsel ajahetkel (retsidiivsuse riski puudumisest kuni väga kõrge riskini). Tuvastatud riskiastme põhjal antakse ohvrile vastavat abi, tuge ning kaitset, mis on kajastatud ka igale ohvrile individuaalselt koostatavas turvaplaanis.⁶⁶ Küsimustiku antud vastusülevaatest ei ilmnenud, kas ja kuidas kasutatakse politsei riskihindamise tulemusi kohtumenetluses.

Parim praktika

Parimat praktikat küsimustiku vastusena ei laekunud. Hea praktikana on aga nt EIGE avaldanud Hispaania lähisuhtevägivalla andmete korje näite kohtu- ja politseisüsteemis.⁶⁷

⁶⁶ Lisaks Hispaania politsei esindaja poolt kirjeldatutele, mis on eelnevalt välja toodud, saab põhjaliku ülevaate VioGen süsteemist siit: González-Álvarez, J.L., López-Ossorio, J.J., Urruela, C. & Rodríguez-Díaz, M. (2018). *Integral Monitoring System in Cases of Gender Violence. VioGén System*. Behavior & Law Journal, 4(1), 29-40.

⁶⁷ <https://eige.europa.eu/publications/data-collection-intimate-partner-violence-police-and-justice-sectors-spain> (14.09.2020).

Kokkuvõte

Kõrge riskiga ehk elu ning tervist ohustav lähisuhtevägivald mõjub kannatanule laastavalt. Kannatanu, kes on aastaid kannatanud vaimse, füüsilise, seksuaalse või majandusliku vägivalla all, seisab silmitsi tõsiste tagajärgedega, nagu vaimse ja/või füüsilise tervise hädad, keeruline majanduslik seis ja katkenud suhted lähedastega (García-Moreno et al., 2013; Riedl et al., 2019; Stylianou, 2018; Uusma et al., 2020). Lähisuhtevägivalda kogemus mõjutab inimese käitumist ning kui kohtusüsteem ei ole vägivalla mõjuga tuttav, võib see kohtunikul takistada juhtunut mõista.

Tüüpiliselt iseloomustavad lähisuhtevägivalda ohvrit mitmed psühholoogilised sümptomid, nagu depressioon ja posttraumaatiline stressihäire (Dillon et al 2013), harvem ka agressiivsus (Vilariño et al., 2018). Kohtusüsteem peaks seetõttu arutama lähisuhtevägivalda juhtumeid ohvriteadlikult, et vältida lähisuhtes vägivaldaga kogunud inimese taasohvristamist. Selle olulisust on rõhutatud nii teaduskirjanduses kui ka rahvusvahelistes dokumentides (Istanbuli konventsioon, ohvriõiguste direktiiv). Ohvrikeskne lähenemine kätkeb nii ausat, õiglast ja toetavat kohtumenetlust (Katirai, 2020; Calton ja Cattaneo, 2014) kui ka spetsiifilisemalt kannatanule erilise kaitse ja toe pakkumist vastavalt ohvriõiguste direktiivile. Ohvrikeskne lähenemine hõlmab muuhulgas ohvri individuaalsete kaitsevajaduste hindamist, ohvrile sobivaks kohandatud küsitlusruume ja koolitatud spetsialistide kaasamist menetlusse, ohvri ja vägivallatseja kohtumiste ja silmsideme võimaluse vältimist, eraelu kaitset, spetsialistide traumateadlikkust jms.

Lähisuhtes vägivaldaga kasutatav inimene on sageli suhte alguses tähelepanelik ja hoolitsev ning tema partner ei või aimata, et tegemist võib olla kontrolliva ja vägivaldaga kasutatava inimesega (Stark ja Choplin, 2017). Tihti on enne füüsilise vägivalla esimest episoodi toimunud pikaajalisem kannatanu vägivallatsejast nii emotsionaalselt kui ka majanduslikult sõltuvusse asetamine, mis teeb kannatanule keeruliseks abi otsimise ja suhte lõpetamise. Vägivallatsejaid iseloomustab soov isoleerida lähisuhtepartner tema sugulastest ja sõpradest, et saada tema üle võimalikult suur võim. Teaduskirjanduses on lähisuhtes vägivaldaga kasutatavaid inimesi iseloomustatud ka kui oskuslikke manipulaatoreid, kel õnnestub tihti oma ohvrit kiusata ka pärast lähisuhte lõppu, sh nt kohtumenetluse käigus (Campbell, 2017; Robertson et al., 2020).

Sageli ei lõppe lähisuhtevägivald, eriti vaimne vägivald, võimu taotlus ja endise partneri kontrollimise püüd lahku kolimise või suhte lõpetamisega. Vägivald võib muutuda pärast lahkuminekut isegi sagedasemaks ning tõsisemaks (Klaar, 2019). Kui kohtunikud ei ole teadlikud ohust, mis ähvardab kannatanuid ka pärast vägivallatsejast lahkuminekut, ei ole kannatanutel juurdepääsu õiguskaitsevahenditele, mis neid edasise vägivalla eest kaitseks. Kohtunikel võib ilma vastava teadlikkuseta olla keeruline mõista kannatanu käitumise loogikat, nt miks naasis kannatanu vägivallatseja juurde, miks ei teinud koostööd prokuröriga jms (Stark ja Choplin, 2017).

Nelja vaadeldud Euroopa riigi ohvrikeskne lähenemine lähisuhtevägivalda asjades seisneb kokkuvõtvalt eelkõige järgmises:

- Erinevad menetluslikud instrumendid ja võtted, mis aitavad lähisuhtevägivalda ohvril kui eritingimusi vajaval kannatanul menetlust paremini taluda, edasist ohvristamist ja

- traumeerimist vältida, sh vägivalatsejaga kohtumisi ning vägivalaloo mitmekordset rääkimist minimeerida;
- Ohvri kaitse tähendab, et kodust või kohtusaalist jm eemaldatakse ohvri kaitse eesmärgil vägivalatseja, mitte ohver;
 - Ohvri õigus tasuta õigusabile ja/või abile menetluslikes küsimustes;
 - Kõrge riskiga vägivalla mõiste on kasutusel kohtueelses menetluses, eelkõige MARACi ja politsei töös seoses riski hindamisega;
 - Isegi kui perevägivald on üldkohtu alluvuses, st puudub eraldi spetsialiseerunud perevägivalakohus või kohtukolleegium, on riikides tehtud pingutusi, et õigusprofessionaalide ohvriteadlikkust tõsta (juhendid, koolitused). Samuti oli mitmel riigil politseis ja prokuratuuris perevägivalla teemaikale spetsialiseerunud üksused või ekspertid;
 - Vanemate vahel toimunud vägivalda pealt näinud laps on kohtumenetluses kas tunnistaja või sageli ka ohvri staatuses.
 - Olenevalt riigist mõjutab lähisuhtes vägivalla kasutamine inimese õigusi tema lapse suhtes. Mitmes riigis ei peeta lapse huvidega kooskõlas olevaks, kui last kasvatab inimene, kes on kasutanud oma partneri suhtes vägivalda.
 - Progressiivsed riigid on jõudnud ohvrikeskse ja lähisuhtevägivalla spetsiifikat arvestava menetluseni aastate pikkuse töö tulemusel (sellele on eelnenud seadused, strateegiad, juhendid, koolitused jms).

Kuivõrd käesolev analüüs ei uurinud, milline on lähisuhtevägivalla ohvrite staatus ja kohtlemine Eesti õigussüsteemis, peaks reformide ja seadusmuudatuste kavandamise eel analüüsima, kuidas on ohvriõigustega Eesti praktikas ja seadustes ning milles seisnevad kannatanu õiguste küsimuses puudujäägid. Eelkõige võiks pidada silmas järgmisi küsimusi:

- a) kuidas saaks kohtumenetluses kasutada MARACi võrgustiku töös vägivalajuhtumi kohta kogutud andmeid ja teavet;
- b) kui palju on õigusprofessionaalid saanud koolitust ja teadmisi ohvrikesksest lähenemisest;
- c) millised eelised ja puudused oleks perevägivaldale spetsialiseerunud kohtuüksuste või kohtunike süsteemi juurutamisel Eestis;
- d) millised on kehtiva regulatsiooni puudujäägid, mis takistavad ohvrikeskse lähenemise rakendamist, sh kas esineb puudusi ohvriõiguste direktiivi ülevõtmisel Eesti seadustesse.

Kasutatud kirjandus

- Belfrage, H., & Rying, M. (2004). Characteristics of spousal homicide perpetrators: A study of all cases of spousal homicide in Sweden 1990–1999. *Criminal Behaviour and Mental Health*, *14*, 121–133. doi: 10.1002/cbm.577
- Beydoun, H. A., Beydoun, M. A., Kaufman, J. S., Lo, B., & Zonderman, A. B. (2012). Intimate partner violence against adult women and its association with major depressive disorder, depressive symptoms and postpartum depression: a systematic review and meta-analysis. *Social Science & Medicine* (1982), *75*(6), 959–975. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2012.04.025>
- Boeckel, M. G., Blasco-Ros, C., Grassi-Oliveira, R., & Martínez, M. (2013). Child Abuse in the Context of Intimate Partner Violence Against Women: The Impact of Women's Depressive and Posttraumatic Stress Symptoms on Maternal Behavior. *Journal of Interpersonal Violence*. <https://doi.org/10.1177/0886260513506275>
- Calton, J., & Cattaneo, L. B. (2014). The effects of procedural and distributive justice on intimate partner violence victims' mental health and likelihood of future help-seeking. *The American Journal of Orthopsychiatry*, *84*(4), 329–340. <https://doi.org/10.1037/h0099841>
- Chuang, C. H., Cattoi, A. L., McCall-Hosenfeld, J. S., Camacho, F., Dyer, A.-M., & Weisman, C. S. (2012). Longitudinal association of intimate partner violence and depressive symptoms. *Mental Health in Family Medicine*, *9*(2), 107–114.
- Dillon, G., Hussain, R., Loxton, D., & Rahman, S. (2013). Mental and Physical Health and Intimate Partner Violence against Women: A Review of the Literature [Review Article]. *International Journal of Family Medicine*. <https://doi.org/10.1155/2013/313909>
- Eriksson, L., Mazerolle, P., Wortley, R., Johnson, H., & McPhedran, S. (2019). The offending histories of homicide offenders: Are men who kill intimate partners distinct from men who kill other men?. *Psychology of Violence*, *9*(4), 471.
- FRA. (2019). Women as victims of partner violence: Justice for victims of violent crime, Part IV. Publications Office of the European Union. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b4a230ff-67cf-11e9-9f05-01aa75ed71a1/language-en>
- Gerbrandij, J., Rosenfeld, B., Nijdam-Jones, A., & Galietta, M. (2018). Evaluating risk assessment instruments for intimate partner stalking and intimate partner violence. *Journal of Threat Assessment and Management*, *5*(2), 103.
- Gracia, E., & Tomás, J. M. (2014). Correlates of victim-blaming attitudes regarding partner violence against women among the Spanish general population. *Violence Against Women*, *20*, 26-41.
- Gustafsson, H. C., & Cox, M. J. (2012). Relations Among Intimate Partner Violence, Maternal Depressive Symptoms, and Maternal Parenting Behaviors. *Journal of Marriage and Family*, *74*(5), 1005–1020. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2012.01010.x>
- Howell, K. H., Miller, L. E., Lilly, M. M., Burlaka, V., Grogan-Kaylor, A. C., & Graham-Bermann, S. A. (2015). Strengthening Positive Parenting Through Intervention: Evaluating the Moms' Empowerment

- Program for Women Experiencing Intimate Partner Violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 30(2), 232–252. <https://doi.org/10.1177/0886260514533155>
- Karakurt, G., Smith, D., & Whiting, J. (2014). Impact of Intimate Partner Violence on Women's Mental Health. *Journal of Family Violence*; New York, 29(7), 693–702. <http://dx.doi.org/portaal.nlib.ee:2048/10.1007/s10896-014-9633-2>
- Katirai, N. (2020). Retraumatized in Court. *Arizona Law Review*, 62, 82–124.
- Kivivuori, J., & Lehti, M. (2012). Social correlates of intimate partner homicide in Finland: Distinct or shared with other homicide types? *Homicide Studies*, 16, 60–77. <http://dx.doi.org/10.1177/1088767911428815>
- Kliinikum. (n.d.). Stressiga seotud ärevushäired. Retrieved 10 June 2020, from <https://www.kliinikum.ee/psyhhaatriakliinik/lisad/ravi/ph/40Stresshaired.html>
- Lila, M., Oliver, A., Catalá-Miñana, A., & Conchell, R. (2014). Recidivism risk reduction assessment in batterer intervention programs: A key indicator for program efficacy evaluation. *Psychosocial Intervention*, 23(3), 216–223.
- Lövestad, S., Löve, J., Vaez, M., & Krantz, G. (2017). Prevalence of intimate partner violence and its association with symptoms of depression; a cross-sectional study based on a female population sample in Sweden. *BMC Public Health*, 17(1), 335. <https://doi.org/10.1186/s12889-017-4222-y>
- Nahapetyan, L., Orpinas, P., Song, X., & Holland, K. (2014). Longitudinal association of suicidal ideation and physical dating violence among high school students. *Journal of Youth and Adolescence*, 43, 629–640. doi:10.1007/s10964-013-0006-6
- Nichols-Hadeed, C., Cerulli, C., Kaukeinen, K., Rhodes, K. V., & Campbell, J. (2012). Assessing Danger: What Judges Need to Know. *Family Court Review*, 50(1), 150–158. <https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2011.01436.x>
- Salwen, J. K., Gray, A., & Mona, L. R. (2016). Personal assistance, disability, and intimate partner violence: A guide for healthcare providers. *Rehabilitation psychology*, 61(4), 417.
- Schaefer, L. M., Howell, K. H., Thurston, I. B., Kaufman, C. C., & Hasselle, A. J. (2018). Protective Factors Associated With Fewer Generalized Anxiety Disorder Symptoms Among Women Exposed to Intimate Partner Violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 0886260518817027. <https://doi.org/10.1177/0886260518817027>
- Stark, D. P., & Choplin, J. (2017). Seeing the wrecking ball in motion: ex parte protection orders and the realities of domestic violence. *Wis. JL Gender, & Soc'y*, 32, 13.
- Vilariño, M., Amado, B. G., Vázquez, M. J., & Arce, R. (2018). Psychological Harm in Women Victims of Intimate Partner Violence: Epidemiology and Quantification of Injury in Mental Health Markers. *Psychosocial Intervention*, 27(3), 145–152. <https://doi.org/10.5093/pi2018a23>
- Uusmaa, H., Raudkivi, M., Klaar, A. (2020). Elude päästmise võrgustikutöös MARACi abil. *Sotsiaaltöö* 2020-3.

Lisa

Survey Introduction

The aim of the questionnaire is to find out how your country uses the concept of 'high risk domestic violence' in domestic violence investigation and prosecution proceedings by the police and prosecutors, and also in the courts. We are particularly interested in the best or promising practices where the court system places the needs and interests of the victim in the spotlight of the procedure (as required by the Victims' Rights Directive) or has instruments to assure that the justice system is informed about the high risk violence that the victim is associated with by the social services or similar.

The second part of the questionnaire focuses particularly on family related disputes, including custody trials and victims' position in those disputes.

1. Criminal proceedings and high risk domestic violence

1. Does your country use the concept of high risk domestic violence? If yes, then in which context?
2. Does the procedural law regulate (high risk) domestic violence cases? Please provide web links, if possible.
3. Which guidelines for legal professionals on this topic are used in your country?
4. How are high risk domestic violence cases handled in national criminal court practice?
 - a. Does it differ from the procedural practices in other cases, and if yes, how? (Is the practice described somewhere or provided by law?)
5. Background to the judiciary's approach to high risk domestic violence cases
 - a. *How and on grounds of which reforms, laws or guidelines have the practices of handling the high risk domestic violence cases developed?*
 - b. *At the initiative of which institution have these practices developed?*
6. How are the victim's rights to privacy, right to be heard, obtaining information, and measures to facilitate the victim's participation in the proceedings (avoidance of meetings with the abuser, possibility to choose an interviewer with a particular gender, video testimony, prevention of prejudice and discrimination, etc.) regulated?
7. How is the application of restraining order and prohibition on stay regulated?
8. Is the victim entitled to free legal aid?
9. Has the country transposed the Victims' Rights Directive?
10. What are the grounds for declaring a high risk domestic violence case closed for public?
11. How is the evidence examined? Do the victim and witnesses have to be present in person at the courtroom?

12. How are the victim's vulnerability, potential mental health problems and trauma taken into account?
13. Children who have witnessed domestic violence, are they considered victims or witnesses in legal proceedings? What child protection measures are in place in court proceedings?
14. Do you have a separate police, prosecutor's office or court departments specialised in (high risk) domestic violence cases?
15. What kind of support and information are provided to officials involved in the proceedings (including judges and prosecutors) dealing with high risk domestic violence cases (e.g., training courses)?
16. Is the training of judges on domestic violence regulated or centrally organised? Are the training courses voluntary or compulsory? How regular do training courses take place, and what is their length (e.g. number of hours)? Do, for example, judges dealing with family disputes, i.e judges from civil courts, also receive training relating to domestic violence?
17. Does the country have a MARAC or similar program in place? If so, how do MARAC and the court cooperate?

2: Victim, perpetrator and children - custody disputes in high risk domestic violence cases

What kind of principles are applied in cases relating to child custody and other similar family disputes where there has been a high risk domestic violence between parents?

- a. Is the term victim (of domestic violence) used in family disputes?
- b. Is the trauma and stress level experienced by the victim taken into account and how?
- c. Is the concept of high risk domestic violence used in custody disputes?
- d. How does the court decide that this is a case where previously occurred domestic violence must be taken into account? What evidence does the court accept to make this decision?
- e. What examinations does the court order to assess the parent's suitability to exercise custody of the children? Does the past of violence automatically give rise to an expert order or an assessment of suitability?
- f. Does the procedure for disputes over custody of children and other matters relating to children differ in cases where the child is from a high risk domestic violence home, and if yes, how?

3. Evaluation of the success of the practice and the implementation of laws and guidelines

1. How do you, as an expert, assess the benefits of the measures you have described above?
2. What practices related to high risk domestic violence are exemplary or good in your country? Could you please refer to research or data that analyses or evaluates these practices?